

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
Філологічний факультет
Кафедра психології**

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ БІЗНЕСУ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРОГРАМИ MINOR
«ВЛАСНА СПРАВА», СО «БАКАЛАВР».**

Вінниця 2021

Термінологічний словник до навчальної дисципліни «Психологія бізнесу» для здобувачів вищої освіти програми minor «Власна справа», СО «Бакалавр». / В.А. Оверчук, В.Г. Боженко. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 132 с.

Рецензент: Сидоренко Ж.В., к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології ДонНУ імені Василя Стуса

Термінологічний словник розкриває зміст найбільш уживаних психологічних понять, термінів і категорій, що відображають сучасний стан економічної психології та нових понять і термінів, які виникли під впливом соціально-економічних перетворень та науково-технічного прогресу. Призначений для спеціалістів, які цікавляться проблемами психології, для здобувачів вищої освіти, широкого кола читачів, що використовують в своїй роботі психологічні знання

Розглянуто на засіданні кафедри психології:

Протокол № 23 від «04» червня 2021 р.

© Оверчук В.А., 2021 рік
© Боженко В.Г., 2021 рік
© ДонНУ імені Василя
Стуса, 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ОРІЄНТОВАНА ПРОГРАМА КУРСУ	7
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	11
А	11
Б	19
В	22
Г	26
Д	31
Е	35
Є	40
Ж	41
З	41
І	43
К	50
Л	59
М	62
Н	73
О	77
П	83
Р	101
С	106
Т	118
У	123
Ф	125
Х	128
Ц	129
Ч	130
Ю	131
Ш	131
Я	132

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Бізнес-психологія», входить до складу minor «ВЛАСНА СПРАВА». Психологія бізнесу розпочала свій стрімкий розвиток з 90-х років XX століття – це одна з актуальних і перспективних наук, яка інтегрує в собі надбання як психологічних, так і економічних дисциплін. Психологія бізнесу є одним із напрямків економічної психології. Як навчальна дисципліна, вона є міжпредметною, що систематизує та узагальнює теоретичні й практичні знання про психологічні особливості форм, принципів, напрямків бізнесу та підприємницької діяльності та інтегрує їх із розумінням психології «людського фактора». Ринкова економіка покладає головну відповідальність за реалізацію власного життя і за успіх у бізнесовій діяльності на самих людей, тому зростає роль таких психологічних якостей особистості, як цілеспрямованість, підприємливість, комунікабельність, готовність до обґрунтованого ризику, а також зростає роль соціальних і психологічних методів управління. При вивченні психології бізнесу можна знайти задоволення своїх інтересів, досягнути життєво важливих цілей, отримати значущі результати та реалізацію своєї власної активності. Бізнес – це особлива діяльність людини, зі своєю структурою та логікою, яка передбачає наявність специфічних мотивів і ціннісних установок, спеціальних знань та навичок, підприємницького мислення і, звичайно ж, особистісних здібностей. Завдання психології – навчити людину правильно побачити себе та своє місце в світі і допомогти їй діяти відповідно до законів діяльності, які вже постали і визначають особистісну ефективність. Вхідження у бізнес і його розвиток здійснюється у певному психологічному та соціокультурному середовищі. На ефективність бізнесу впливає низка чинників, серед яких важливу роль відіграють знання про специфіку самої бізнесової діяльності та індивідуальні особливості особистості бізнесмена.

Метою вивчення дисципліни «Бізнес-психологія» є формування знань про психологічні особливості особистості бізнесмена та механізми розвитку і функціонування підприємницької організації; допомогти майбутньому фахівцю оволодіти інструментарієм прийняття ефективних господарських рішень.

Завданням вивчення дисципліни є:

- оволодіння категоріальним апаратом бізнес-психології;
- вивчення індивідуально-особистісного потенціалу суб'єктів підприємницької діяльності, їх здібностей та нахилів;
- врахування ціннісно-мотиваційних спонукань особистості до підприємництва, його потреб та запитів;

- забезпечення психологічної підтримки підприємницьких груп, включаючи розробку комплексу заходів з професійної підготовки та перепідготовки підприємницьких кадрів;
- дослідження механізмів формування лідерства в бізнесі, принципів керівництва підприємницькою організацією;
- вивчення комунікативного процесу в підприємстві, взаємин і ділового спілкування людей при виконанні спільних підприємницьких завдань;
- аналіз стратегій поведінки ділових людей у різних ситуаціях підприємництва (започаткування власної справи, укладання угоди, банкрутства тощо).

Внаслідок опанування курсу «Бізнес-психологія» здобувачі вищої освіти повинні вміти:

- розробляти науково обґрунтовані процедури професійного відбору та добору претендентів на посади, що вимагають значного фінансового ризику і особистої відповідальності за дії підлеглих;
- долати професійно-життєві кризи у працівників підприємницьких структур і самих підприємців, викликаних конфліктами і стресовими ситуаціями виробничого та емоційного характеру;
- розробляти групові тренінг-програми для персоналу фірм з питань керівництва та лідерства, аналізу психології клієнта та споживача, формувати комунікативні вміння та навички;
- реалізовувати заходи із забезпечення рекламної діяльності і вивчення ринку товарів та послуг;
- реалізовувати заходи із індивідуального і групового консультування, націленого на розв'язання проблем особистого і професійного життя, корекцію та проектування життєвого шляху індивідуальності, залученої в підприємницький процес.

Загальні компетентності (ЗК)

- Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької діяльності
- Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких структур
- Здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких структур
- Здатність застосовувати основи обліку, оподаткування та ціноутворення в підприємницькій діяльності

- Здатність до бізнес-планування, оцінювання кон'юнктури ринків і результатів діяльності у сфері підприємництва

Результати навчання:

- Використовувати базові знання з підприємництва в професійних цілях
- Застосовувати набуті знання для виявлення, постановки та вирішення завдань за різних практичних ситуацій в підприємницькій діяльності.
- Демонструвати підприємливість в різних напрямках професійної діяльності
- Вміти застосовувати інноваційні підходи в підприємницькій діяльності
- Знати основи обліку, оподаткування та ціноутворення в підприємницькій діяльності
- Знати основи бізнес-планування, оцінювання кон'юнктури ринків та результатів діяльності підприємницьких структур з урахуванням ризиків

ОІЄНТОВАНА ТЕМАТИКА КУРСУ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ БІЗНЕСУ

Тема 1. Психологія бізнесу як міждисциплінарна наука

Психологія бізнесу як науково-прикладна галузь психологічної науки. Об'єкт, предмет і мета навчальної дисципліни. Дослідницькі та практичні завдання психології бізнесу. Структура, функції та основні категорії психології бізнесу. Аналіз категорій «підприємець», «бізнесмен», «менеджер». Зв'язок між поняттями «управління», «підприємництво», «бізнес». Історія становлення психології бізнесу. Міждисциплінарні зв'язки психології бізнесу.

Тема 2. Бізнес як діяльність.

Психологічні аспекти аналізу бізнесу як діяльності. Основні психологічні підходи до дослідження феномену підприємницької діяльності. Психологічні моделі підприємницької поведінки. Поведінковий підхід до аналізу підприємницької діяльності. Когнітивний підхід до аналізу підприємницької діяльності. Особистісний підхід до аналізу підприємницької діяльності. Підприємництво як особливий тип поведінки. Психологічні бар'єри, що стають на шляху до підприємництва. Особливості прийняття рішень в бізнесі. Основні евристики як спеціальні стратегії прийняття рішень у підприємстві та бізнесі. Основні помилки, які виникають при прийнятті рішень у бізнесі.

Тема 3. Психологічні ознаки підприємництва.

Підприємницька активність та її характеристика. Ризик – ключова ознака підприємництва. Лідерство. Реалізація творчого компоненту особистості. Поняття мислення. Підприємницьке мислення.

Тема 4. Соціально-психологічні особливості сучасного бізнесмена.

Особистість бізнесмена. Основні типи (моделі) підприємців. Особистісні якості бізнесмена. Соціально-психологічні причини включення в бізнес. Психологічні основи успішної бізнес діяльності. Способи досягнення успіху в бізнесі. Успіх в бізнесі. Типологія підприємців і бізнесменів. Психологічні відмінності між підприємцем і бізнесменом. Провідні мотиваційно-ціннісні орієнтації сучасних бізнесменів і підприємців. Суб'єкти бізнесу: учасники, рольовий репертуар. Взаємовідносини суб'єктів бізнесу: конкуренція і партнерство, довіра і недовіра. Самовизначення особистості в бізнесі.

Тема 5. Психологія грошей.

Гроші як об'єкт психологічних досліджень. Внесок психології у вивчення феномена грошей. Макроекономічні дослідження психологічного аспекту грошей. Соціокультурні особливості ставлення до грошей. Типи й акцентуації особистості в контексті використання грошей.

Тема 6. Організація в бізнесі.

Організація як інструмент бізнесу. Сутність організації. Формальні і неформальні організації Види організацій та їх основні характеристики. Життєвий цикл організації. Фактори організаційного розвитку. Особистість і організація. Соціально-психологічна середовище організації. Статусно-рольова структура організації

Тема 7. Групові процеси та їх характеристика. Поняття групової динаміки. Нормативний вплив у групі. Керівництво і лідерство в малих соціальних групах. Стили лідерства. Прийняття групового рішення. Групова згуртованість і груповий конфлікт. Соціально-психологічний клімат у групі.

Тема 8. Психологія ділового спілкування у бізнесі.

Поняття спілкування в соціально-психологічному вимірі. Структура ділового спілкування. Структура спілкування. Репрезентативні системи. Характеристика комунікативної, перцептивної, інтерактивної сторін спілкування. Ефекти перцепції. Роль невербальної комунікації в практиці ділових стосунків. Етико-психологічні принципи ділової взаємодії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ БІЗНЕСУ

Тема 9. Психологічні особливості роботи в команді.

Поняття «команди» в психологічній науці. Психологічний аналіз змісту та суттєвих характеристик конкурентноздатної команди. Аналіз комплексу методик для вивчення особливостей конкурентноздатної команди. Система тренінгових занять для формування конкурентноздатної команди.

Тема 10. Психологічні особливості формування сприятливого психологічного клімату в підприємницькій організації.

Конфлікт: його види, функції, стадії протікання. «Дерево» конфлікту як процесу. Характер, причини та способи розв'язання конфліктних ситуацій у виробничих колективах. Причини ділових та міжособистісних конфліктів. Моделі прогнозування і розв'язання конфліктних ситуацій.

Тема 11. Протистояння впливу і маніпуляції в бізнесі.

Складові маніпуляції. Маніпулятивна технологія. Механізми маніпулятивного впливу. Деструктивність маніпулятивного впливу. Соціальні автоматизми по Р.Чалдини (принцип «взаємного обміну», принцип «зобов'язання і послідовності», принцип «соціального доказу», принцип «прихильності», принцип «авторитета», принцип «дефіциту»). Розпізнавання маніпулятивного впливу. Способи захисту від маніпуляцій. Поняття і алгоритм

цивілізованого протистояння впливу. Моніторинг емоцій. Психологічне самбо. Техніки психологічного самбо. Інформаційний діалог. Техніки інформаційного діалогу. Конструктивна критика, Техніки конструктивної критики. Цивілізована конфронтація. Етапи конфронтації. Додаткові способи протистояння впливу: енергетична мобілізація, творчість, ухилення, відмова.

Тема 12. Споживча поведінка як результат і фактор бізнес-діяльності.

Психологічні особливості споживчої поведінки. Економічний підхід. Маркетинговий підхід. Соціально-психологічний підхід. Психологічні методи дослідження ринку і конкурентів. Психологічні аспекти реклами і просування товару. Традиційні та нетрадиційні погляди на сутність реклами, види реклами. Моделі психіки людини та їх використання при створенні реклами. Особливості впливу реклами на споживача. Використання образу-носія в рекламі. Імідж як фактор розвитку бізнесу. Психологічні механізми і методи створення і просування бренду. Бренд. Просування бренду.

Тема 13. Прикладні психологічні інструменти для успішного бізнесу.

Прокрастинація. Форми. Причини. Шляхи подолання. Тайм-менеджмент. Техніки та прийоми тайм-менеджменту. Критичне мислення. Техніки критичного мислення. Психологія ефективних продажів. Методи і прийоми успішних продажів.

Тема 14. Мобінг: стратегії психологічного захисту.

Причини виникнення деструктивних відносин в колективі. Психологічна характеристика ролей учасників конфлікту. Психологічний феномен аутсайдера. Психодіагностика мобінгу. Усвідомлення власних меж. Пошук ресурсів.

Тема 15. Кризи професійної діяльності особистості.

Професійне вигорання та емоційне вигорання. Успіх як криза. «Зіркова хвороба». Психологія безробіття.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Абіотичні подразники (біологічно нейтральні) – подразники та умови середовища, які є нейтральними до живих організмів, тобто не беруть участі у процесі обміну речовин.

Абсолютна чутливість – діапазон адекватних відчуттів.

Абсолютний поріг чутливості – величина подразника (мінімальна чи максимальна), яка має критичний характер для відчуттів

Абстрагування (від лат. abstraction – відволікання) – мисленнева операція відокремлення одних ознак чи властивостей предметів і явищ від інших і/або від самих предметів, яким вони властиві.

Абстрактна уява – вид уяви, у якому перевагу мають абстрактні, вищою мірою узагальнені образи.

Абстрактне мислення – див. понятійне мислення.

Абстрактні поняття – поняття, які відображають ті чи інші властивості об'єктів відокремлено від самих об'єктів.

Абстрактно-логічне мислення – див. понятійне мислення.

Абулія – різке послаблення сили потреб при аномалії мотивації.

Авіаційна психологія – розділ психології праці, який вивчає психологічні особливості діяльності людини у процесі виконання польотів.

Автоагресія – агресія, спрямована на себе.

Автобіографія - життєвий опис якоїсь особи, складений нею самою у вигляді документу для особової справи.

Автобіографія провокована – вид біографічного методу, де ініціатива ретроспективного погляду на життя людини належить дослідникові.

Автобіографія спонтанна – вид біографічного методу, де ініціатива ретроспективного погляду на життя людини належить їй самій.

Автономне мовлення (ситуативне) – мовлення, при якому одне однокореневе слово позначає низку предметів; характерне для дітей віком від 1 року до 1 року 3 місяців.

Авторитарність - соціально-психологічна характеристика особи, яка прагне максимально підкорити своєму впливу партнерів по взаємодії та спілкуванню.

Авторитет - якість людини яка має вплив на інших осіб. Вона набувається або втрачається у ході спілкування.

Авторитетність (лат. *autoritas* – вплив, влада) – здатність людини мати певну вагу серед людей, служити для них джерелом ідей і користуватися їхнім визнанням і повагою.

Авторитарний лідер – лідер, який сам визначає мету і обсяг роботи групи та спосіб її досягнення і лише деякою мірою дає змогу групі прилучатися до прийняття рішення.

Аглотинація (від лат. *agglutinatio* – склеювання) – прийом створення образів уяви шляхом поєднання якостей, властивостей, частин різних об'єктів в єдине ціле.

Агресивність (від фр. *agressif* – агресивний) – стійка риса особистості, що проявляється в готовності до агресивної поведінки.

Агресія (від лат. *aggredior* – нападаю) – індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи.

Адаптація (від лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування організму до умов середовища.

Адміністрація - орган, який здійснює управління підприємством у межах наданих йому прав.

Адміністрування - організаційно-розпорядча діяльність менеджерів, яка здійснюється безпосередньо наказами та розпорядженнями.

Акордна - форма оплати праці, при якій заробітна плата нараховується колективу або окремому працівнику за виконання всього заданого обсягу робіт.

Акомодація – зміна вже сформованих знань, навичок, умінь відповідно до виниклих нових умов.

Акзизитивні почуття (від фр. acquisition – придбання) – почуття, які виникають у зв'язку з інтересом до накопичення.

Акомодація (від лат. ассотоdo – пристосовую) – 1) пристосування людини до ситуації, яка змінюється через перебудову стилю мислення; 2) зміна кривизни кришталика ока залежно від відстані предмета, що діє на нього.

Активність – поняття, що вказує на здатність живих істот провадити спонтанні рухи й змінюватися під впливом зовнішніх або внутрішніх стимулів-подразників.

Активна увага – див. довільна увага.

Активна уява – вид уяви, який спонукає людину до діяльності й знаходить реальне втілення у житті.

Активні емоції (стенічні) – емоції, які підвищують активність організму, мобілізують його енергетичні ресурси і захисні механізми.

Актуалізація (лат. actualis – діяльний) – дія, що укладається у витягу засвоєного матеріалу з довгострокової або короткочасної пам'яті з метою наступного використання його при дізнаванні, пригадуванні, спогаді або безпосереднім відтворенні.

Акцентуація характеру (від лат. ассентus – наголос) – крайній варіант норми в результаті підсилення окремих рис характеру.

Акцентування – прийом створення образів уяви шляхом нерівномірного перебільшення окремих частин та ознак об'єктів чи явищ.

Акціонер – фізична або юридична особа, яка бере участь у капіталі підприємства через придбання цінних паперів.

Акціонерне товариство - форма організації господарських об'єднань, що базується на залученні грошових коштів за рахунок емісії і продажу акцій; компанія, яка створена юридичними особами, має статутний фонд, поділений на певну кількість акцій однакової номінальної вартості і відповідає за своїми зобов'язаннями лише майном товариства. Акціонерне товариство може бути відкритого (акції

розповсюджуються відкритою передплатою або продажем на фондових біржах) та закритого (акції розповсюджуються лише серед своїх працівників) типу.

Акціонерний капітал – основний капітал акціонерного товариства; створюється за рахунок випуску акцій. Розрізняють акціонерний капітал: статутний – записаний (зафіксований) у статуті; передплатний – акумульований передплатою акцій; сплачений – фактично внесений під час передплати.

Акціонування – одна з форм приватизації державної власності шляхом перетворення її в акціонерну і передачі господарських функцій від держави акціонерним товариствам як безпосереднім товаровиробникам.

Акція – один із видів цінних паперів, що засвідчує участь її власника у формуванні статутного фонду акціонерного товариства і дає право на отримання відповідної частки прибутку у вигляді дивіденду. Акції випускаються іменними і на пред'явника; можуть бути звичайними (простими) і привілейованими, засновницькими; акціями трудового колективу підприємств і акціонерних товариств.

Алекситимія – хворобливий стан, який виражається у невмінні людини говорити про свої емоції.

Альтруїстичні почуття (від лат. alter – інший) – переживання необхідності допомогти іншим людям.

Алфавітна картка - документ, що заводиться на кожного працівника для полегшення роботи з картотекою особового складу.

Амнезія (від гр. a – заперечна частка і mneme – пам'ять) – порушення пам'яті, що виникають при різних локальних ураженнях мозку; охоплюють періоди від декількох хвилин до декількох років.

Аналіз (від гр. analysis – розкладання, розчленування) – мисленнева операція роз'єднання предметів чи явищ, виділення окремих їхніх частин, елементів, ознак, властивостей, відношень тощо.

Аналізатор – орган чуття з відповідною ділянкою мозку і нервовими шляхами, що їх з'єднують.

Аналіз продуктів діяльності – метод дослідження, що дає змогу вивчати особистість в умовах її трудової, творчої діяльності та в повсякденному житті.

Аналогія (грец. analogos – відповідний, розмірний) – подібність між об'єктами в деякому відношенні.

Аналітична психологія – напрям глибинної психології, який виник на початку ХХ ст. і основним предметом вивчення якого було колективне несвідоме.

Аналітичний тип сприймання – тип сприймання, для якого характерне «охоплення» деталей об'єктів та явищ.

Аналогія (від гр. analogos – відповідний, розмірний) – прийом створення образів уяви шляхом вибудовування образів, частково схожих на реально існуючий предмет чи явище.

Андрогінність – поєднання високого розвитку фемінінності та маскулінності в одній людині (незалежно від її статі і не пов'язане з порушеннями статевого розвитку або статево–рольової орієнтації). Розвинута андрогінія в людини передбачає багатий арсенал і гнучкість її гендерно-рольової поведінки, високі соціально–адаптивні здібності й інші важливі якості.

Аніма (від лат. anima – душа) – згідно з аналітичною психологією К. Юнга – це сукупність жіночих рис у чоловікові.

Анімізм (від лат. anima – душа, дух) – віра в безсмертя душі та в існування духів.

Анімус – згідно з аналітичною психологією К. Юнга – це сукупність чоловічих рис у жінці.

Анкета (від фр. enquete – список питань) – методичний засіб для одержання первинної соціологічної і соціально–психологічної інформації на основі вербальної комунікації.

Анкета відкрита – тип анкети, де досліджуваний сам формулює відповіді на поставлені запитання.

Анкета закрита – тип анкети, де досліджуваний вибирає одну чи декілька відповідей із числа запропонованих.

Анкета змішана – тип анкети, де до запропонованого переліку ймовірних відповідей досліджуваний може додати свій варіант.

Анкетування вибіркоче – вид анкетування, що охоплює обмежену кількість учасників.

Анкетування групове – вид анкетування, у якому бере участь група осіб.

Анкетування заочне (опосередковане) – вид анкетування, коли анкети розсилаються поштою.

Анкетування індивідуальне – вид анкетування, у якому беруть участь окремі особи.

Анкетування очне (безпосереднє) – вид анкетування, коли відбувається пряма взаємодія дослідника з досліджуваним.

Анкетування суцільне – вид анкетування, що охоплює великі групи населення.

Анонімне спілкування – спілкування між незнайомими людьми чи людьми, не пов'язаними особистісними стосунками.

Антероградна амнезія – порушення пам'яті, внаслідок якого людина втрачає можливість зберігати інформацію.

Антисоціальні особистісні відхилення – неповага людини до моральних чи етичних норм інших людей.

Апатія (від гр. *apatheia* – нечутливість) – емоційний стан, що характеризується емоційною пасивністю, індиферентністю, притупленням почуттів, байдужістю до оточуючих подій, ослабленням спонукань та інтересів. Триває на фоні зниженої фізичної та психологічної активності.

Апперцепція сприймання (від лат. *ad* – до; *perceptio* – сприймання) – особливість сприймання, яка полягає у залежності змісту та спрямованості

сприймання від досвіду, інтересів, ставлення до життя, установок та індивідуально–типологічних особливостей особистості.

Арбітраж - порядок розгляду і вирішення спорів господарського характеру, що виникають між суб'єктами підприємницької діяльності. Усі спори такого характеру розглядає Вищий арбітражний суд України, ухвала якого є остаточною і обов'язковою для обох сторін.

Архетип (від гр. arche – початок; typos – зразок) – модель поведінки, алгоритм пізнання, який переходить від покоління до покоління.

Архетип тіні – зворотній, темний бік „Я”. Тінь найбільш глибоко укорінена в тваринному минулому людини.

Асексуальність – відсутність статевого потягу.

Асиміляція – пристосування ситуації до людини через зміни умов відповідно до індивідуального стилю її розумової діяльності.

Асоціативна психологія (асоціанізм) (від лат. association – сполучення, з'єднання) – напрям психології, виник у XVII ст.; головним механізмом психічного життя людини вважав асоціації.

Асоціація (від лат. associatio – сполучення, з'єднання) – зв'язки між окремими уявленнями (ідеями), внаслідок яких поява одного уявлення (ідеї) спричинює інше.

Асоціація (союз, спілка) – найпростіша форма договірною об'єднання підприємств та інших структур з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціації (союзи, спілки) не мають права втручатися у виробничу і комерційно-фінансову діяльність будь-яких їх учасників (членів). За кількістю членів асоціації бувають меншими, ніж союзи і спілки. Останні можуть створюватися і на загальнодержавному рівні(наприклад, Український союз промисловців і підприємців - УСПП).

Астенічні емоції – див. пасивні емоції.

Атлетики (від гр. athlon – боротьба, сутичка) – конституційний тип людини, для якого характерна міцна будова тіла, середній або високий зріст, сильно розвинена мускулатура, широкі плечі, вузькі стегна.

Атракція (від лат. attraction – притягування) – симпатія до іншої людини.

Атрофія гендерної ролі – втрата роллю її функціональних особливостей, скорочення сфер застосування в результаті обмеження рольової поведінки, тривалого перебування гендерної ролі у латентному вигляді.

Аттитюд (від фр. attitude – поза) – див. соціальна установка.

Аудіал – людина, в якій у сприйманні інформації переважають слухові образи.

Аудиторська служба (аудит) - спеціалізована фірма, яка перевіряє стан фінансово-господарської діяльності акціонерних товариств, комерційних банків та інших суб'єктів ринкової економіки на основі укладених з ними угод. Така організація може виконувати не лише контрольні, а й консультативні функції, обслуговувати як вітчизняні підприємницькі структури, такі міжнародні компанії та спільні підприємства(за наявності філій або відділень аудиторської фірми за кордоном).

Аукціон - спосіб продажу товарів через прилюдний торг у заздалегідь визначений час у певному місці. До товарів, що виставляються на аукціонний продаж, належать конкретні товари, нерухомість, цінні папери, кредитні ресурси, валюта. Пропоновані на аукціон товари мають певну стартову ціну, а їх аукціонний продаж здійснюється партіями або лотами. Крім добровільних, можуть проводитися так звані примусові аукціони. Останні організують судові органи або органи влади з метою продажу майна неплатоспроможних боржників(банкрутів), реалізації безгосподарного майна, що перейшло державі за правом успадкування або в результаті конфіскації.

Аукціонатор - власник товару, який виставлено на аукціонний продаж.

Аукціонер - потенціальний покупець того товару, що виставляється на прелюдний торг на аукціоні.

Аукціоніст - орган(особа), що організує і проводить аукціон з продажу (реалізації) певних товарів.

Аутистичне мислення – вид мислення, яке підкоряється афективним потребам людини, допускає логічні суперечності і спотворює реальність.

Аутогенне тренування (аутотренінг) (від гр. autos – сам.; genos – походження) – метод психічної саморегуляції та самонавіювання.

Аутсайдер (від англ. outsider – сторонній) – людина, ізольована у певній соціальній групі.

Афазія – відхилення, що супроводжується проблемами вербального вираження, спричинене порушеннями в роботі мозку.

Афект (від лат. affectus – настрій, хвилювання, пристрасть) – відносно короткотривалий емоційний стан, який відображає сильні і бурхливі емоції людини.

Афективне мовлення (від лат. affectus – настрій, хвилювання, пристрасть) – зовнішнє мовлення, яке слугує для вираження емоційних станів людини.

Б

Бажання – мотиви поведінки, що характеризуються достатньою усвідомленістю потреб.

Базальні вольові якості – первинні вольові якості людини: енергійність, терплячість, витримка, сміливість.

Банк даних - сукупність кадрової інформації, сконцентрованої в одному місці для її використання.

Бар'єр психологічний (франц. barriere – перешкода, перешкода) – внутрішня перешкода психологічної природи (небажання, острах, непевність та ін.), що заважає людині успішно виконати деяку дію. Часто виникає

в ділових й особистих взаєминах людей і перешкоджає встановленню між ними відкритих і довірчих відносин.

Безпосереднє спілкування – спілкування, яке передбачає канали зворотного зв'язку, які інформують про ефективність спілкування.

Безпосередня увага – увага, яка регулюється об'єктом, який відповідає інтересам і потребам людини.

Безробіття - соціально-економічне явище, при якому частина працездатного населення не знаходить собі роботи.

Бесіда – 1) усне опитування; 2) цілеспрямована розмова з досліджуваним потрібна для того, щоб з'ясувати його уявлення або розуміння явищ природи, міру його обізнаності з суспільних, наукових питань, усвідомлення ним взаємозалежностей, причин та наслідків певних явищ, визначити його переконання, ідеали, ідейну спрямованість.

Бесіда - метод одержання кадрової інформації на основі словесної комунікації.

Бесіда діалогічна – метод, спрямований на розуміння психічних явищ людини, побудований на принципах рівноправного спілкування.

Бізнес - будь-яка економічна діяльність в умовах ринкової системи господарювання, що приносить власнику певний зиск(прибуток).

Бізнес-план - розроблений у письмовій формі документ, який всебічно висвітлює зміст і перспективи будь-якого пропонованого комерційного заходу (зокрема, інноваційного, інвестиційного або іншого проекту) і подається потенційному інвестору з метою переконати його в ефективності інвестування.

Білінгвізм (від лат. bis – двічі, lingua – мова) – двомовність; одночасне засвоєння дитиною у ранньому віці (здебільшого, до 4 років) двох мов.

Бінокулярний стереоефект – об'ємне сприймання навколишніх предметів, яке забезпечується просторовою розбіжністю між зображеннями, які виникають на сітківках обох очей.

Біодинамічна тканина дії – структурний компонент свідомості, який забезпечує зовнішню форму живого руху.

Біопсихологія – галузь психології, яка вивчає біологічні основи поведінки.

Біотичні подразники – біологічно важливі подразники та умови середовища (безпечні та небезпечні).

Біржа праці - організаційне утворення для обліку потреб і пропонування робочої сили, сприяння працевлаштуванню з організацією необхідного перенавчання. В Україні функції таких організаційних утворень виконують центри зайнятості населення.

Бісексуальність – статевий потяг до осіб обох статей з можливим переважанням гомо– або гетеросексуальної спрямованості.

Бісоціації – рекомбінація та об'єднання різнорідних, на перший погляд, не пов'язаних між собою образів чи ідей.

Біхевіоризм (психологія поведінки) (від англ. behaviour – поведінка) – напрям психології, виник на початку ХХ ст.; предметом психології вважав поведінку, під якою розуміються фізіологічні реакції на стимули.

Бланк - лист паперу з надрукованою назвою підприємства для складання документу за певною формою.

Близнюковий метод – метод вивчення та порівняння відмінностей у поведінці людей з однаковим генетичним кодом, що дає змогу визначати роль спадковості та середовища у розвитку й формуванні особистості.

Бригада - первинна ланка трудового колективу підприємства, що об'єднує працівників для сумісної праці на основі загальної зацікавленості і відповідальності за результати роботи.

Бюджет - баланс грошових прибутків і витрат тобто надходжень і використання для органів управління, підприємства або окремої особи.

Бюрократизм - стиль діяльності, що характеризується формалізмом, прагненням підмінити живі безпосередні контакти людей, суворо стандартизованими формами зв'язку і взаємодії.

Бюрократизм - формальне виконання апаратом управління, державними службовцями і керівниками своїх обов'язків або ухилення від них яке виявляється у зволіканні, канцелярському стилі керівництва.

Буттєвий рівень свідомості – структурний компонент свідомості, що забезпечує процес відображення предметів та явищ навколишнього світу.

В

Валідність – спроможність тесту визначити те, що закладене у гіпотезі.

Велика група – група, яка об'єднана спільною ціллю, складається з більше, ніж 30–40 осіб, і члени якої особисто один одного не знають.

Вербальне мислення – вид мислення, у якому людина оперує мовленням, зокрема внутрішнім.

Вербальне спілкування (від лат. *verbum* – слово) – мовне спілкування.

Вербальний інтелект – інтелект, у якому домінує мовлення.

Верхній абсолютний поріг чутливості – максимальна сила подразника, яка, діючи на аналізатор, викликає адекватне відчуття.

Верхня абсолютна чутливість – здатність відчувати дуже сильні подразники як адекватні.

Вестибулярні відчуття (від лат. *vestibulum* – вхід) – див. статичні відчуття.

Взаємодія – у психології процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок.

Взаємодія відчуттів – зміна чутливості одних аналізаторів під впливом інших.

Взаємодія навичок – утворення нової навички, яка спирається на вже набуті, заважаючи цьому утворенню або покращуючи його.

Вибірковість сприймання – особливість сприймання, яка полягає у наданні переваги одним предметам та явищам порівняно з іншими.

Видові поняття – поняття з меншим обсягом по відношенню до понять з більшим обсягом.

Винагорода - форма матеріального стимулювання працівників.

Виробнича кооперація - форма співробітництва, за якої закінчений виробничий цикл здійснюється всіма співпрацюючими партнерами, а кожний з

них виконує лише свою частку робіт щодо виробництва певних конструктивних елементів (деталей, вузлів, складальних одиниць) і складання готових виробів.

Виснаження – третя фаза стресу за вченням Г.Сельє, що виявляється в неспроможності особистості впоратися з фізичними, психологічними та емоційними проблемами.

Висування - процедури відбору і зарахування працівників у резерв на вищу посаду.

Висхідні комунікації –передача інформації з нижчих рівнів управління на вищі.

Витіснення – механізм психічного захисту, у результаті якого неприйнятні для індивіда думки, спогади, переживання витісняються зі свідомості та переводяться в сферу несвідомого, продовжуючи впливати на поведінку індивіда, і переживаються ним як тривоги, страхи та ін.

Витримка – вміння володіти собою, вчасно стримувати свій гнів, пристрасть, роздратування, лють тощо.

Вища форма пізнання людиною дійсності – абстрактне пізнання, що відбувається за участю процесів мислення та уяви.

Вищі емоції – суто людські переживання, спричинені соціальними чинниками.

Відбір - прийняття рішення про зарахування кандидатів які за результатами випробувань мають більше шансів для придатності до майбутньої діяльності.

Відображення – здатність матерії відповідати на зовнішній чи внутрішній вплив.

Відомство - центральний орган державного управління.

Відомчість - дії органів галузевого або функціонального управління, які пов'язані з перебільшенням своїх інтересів над загальнодержавними.

Відраза – емоції, які спричиняють об'єкти, дії, думки, почуття, контакт з якими викликає суперечність з ідеологічними, моральними чи естетичними принципами людини.

Відтворення – процес пам'яті, в результаті якого відбувається актуалізація збереженого матеріалу.

Відтворююча уява – див. репродуктивна уява.

Відтворююче мислення – див. репродуктивне мислення.

Відчуття – пізнавальний психічний процес відображення окремих властивостей та якостей предметів і явищ навколишньої дійсності та внутрішніх станів організму, який виникає внаслідок безпосереднього впливу подразників на органи чуття в даний момент.

Відчуття: поріг (поріг чутливості; поріг сприйняття) – величина подразника, що викликає або змінює сприйняття, відчуття.

Візуал – людина, в якій у сприйманні інформації переважають зорові образи.

Візування - підписання документа посадовою особою для засвідчення погодження з його змістом.

Військова психологія – галузь практичної психології, яка досліджує особливості та механізми функціонування психологічного фактора у військовій справі.

Вікова психологія – практична галузь психології, яка вивчає вікову мінливість психічних явищ людини, пояснює психічні особливості та закономірності, характерні для конкретного вікового періоду життя людини, та психологічні механізми переходу від одного періоду до наступного.

Вісцеротонік (від лат. viscera – нутрощі) – тип темпераменту, для якого характерна привітність і легкість у спілкуванні, комунікабельність, емоційна рівність і терпимість до інших.

Влада - форма соціальних відносин, здатність впливати на інших.

Власне відтворення – мимовільне або довільне відтворення матеріалу, що запам'ятовується.

Вміння – готовність людини, що ґрунтується на знаннях і навичках, успішно виконувати певну діяльність.

Внутрішнє мовлення – вид беззвучної мовленнєвої діяльності людини.

Внутрішньоособистісний конфлікт – зіткнення рівних за силою, але протилежних за спрямованістю мотивів, потреб, інтересів, цінностей тощо.

Внутрішня (інтернальна) локалізація контролю – схильність людини пояснювати причини своїх дій та вчинків внутрішніми чинникам.

Внутрішня конформність – засвоєння індивідом під тиском інших думки більшості.

Внутрішня увага – увага, зосереджена на образах об'єктів та явищ зовнішнього світу.

Воля – 1) одна з функцій людської психіки, що полягає, насамперед, у владі над собою, керуванні своїми діями, свідомому регулюванні своєї поведінки; 2) психічна діяльність людини, яка виявляється у її здатності діяти щодо свідомо поставленої мети, долаючи при цьому внутрішні і зовнішні перешкоди.

Вольова дія – дія, скерована на досягнення свідомо поставленої мети, яку спонукають конкуруючі мотиви, і яка пов'язана з перешкодами, для подолання яких необхідно прикласти зусилля.

Вольове зусилля – стан емоційного напруження, який мобілізує внутрішні ресурси людини (пам'ять, мислення, уяву тощо) і створює допоміжні мотиви до дії.

Вольові якості особистості – відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації риси особистості, що засвідчують рівень свідомої саморегуляції поведінки.

Впертість – необґрунтований, нічим не виправданий вияв волі, коли людина наполягає на своєму недоцільному бажанні, незважаючи на обставини.

Впізнавання – відтворення інформації в умовах повторного її сприймання.

Вправа – багаторазове виконання певних дій з метою їхнього засвоєння, яке ґрунтується на розумінні і свідомому контролі.

Впрацьовування - зміна робочого стану людини у початковий період.

Врівноваженість нервової системи – баланс між збудженням і гальмуванням нервових процесів.

Втомлення - сукупність змін у стані людини які розвиваються в результаті роботи і знижують її ефективність.

Вторинна увага – див. довільна увага.

Вторинні автоматизми (автоматизовані дії) – дії, які перестали усвідомлюватись, пройшовши спочатку через свідомість.

Втрати - частина ресурсів, витрачена без отримання продукції (послуг).

Вундеркінд (нім. Wunderkind – чудо–дитина) – дитина з винятковими здібностями.

Вчинок – свідомо дія, оцінювана як акт морального самовизначення людини, у якому вона утверджує себе як особистість – у своєму ставленні до іншої людини, до себе самої, групи або суспільства, до природи в цілому.

Г

Галоефект – див. ефект ореолу.

Галузь - якісно однорідна сукупність підприємств, об'єднаних за видами продукції та послуг, однотипність сировини і матеріалів, матеріально-технічної бази, професійного складу кадрів.

Галузь психології – певна ділянка психологічної науки, яка займається вивченням властивих лише їй теоретичних та практичних питань.

Галюцинація (від лат. hallucination – марення, бачення) – неправильне слухове, зорове, дотикове, нюхове, смакове сприймання, зумовлене порушенням діяльності мозку або хворобливим станом організму.

Гаптичний образ – образ, який утворюється в результаті дотикових сприймань.

Гармонізація - це уніфікація, координація якогось законодавства різних країн.

Гедонічні почуття (від гр. hedone – насолода) – почуття, пов'язані з задоволенням потреби у тілесному і душевному комфорті.

Ген – частина хромосоми, дискретна одиниця спадковості, через яку передається й зберігається генетична інформація.

Гендерна роль – сукупність суспільних норм і стереотипів поведінки, що визначає приналежність людини до тієї чи іншої статі.

Гендерно-рольова ідентичність – ідентичність особистості, що полягає в усвідомленні своєї відповідності суспільним стереотипам, характерним для представника певної статі.

Гендерно-рольова соціалізація – засвоєння людиною гендерних ролей, суспільних очікувань до цих ролей, а також гендерний розвиток особистості, тобто формування психологічних характеристик, що відповідають гендерним ролям.

Гендерно-рольові дисгармонії – сукупність психологічних проблем, пов'язаних з труднощами та порушеннями гендерного розвитку людини, наприклад, гендерно-рольовий конфлікт, гендерно-рольовий інфантилізм, гендерно-рольова недостатність (гендерно-рольовий дефіцит, атрофія гендерної ролі).

Гендерно-рольовий дефіцит – це затримка рольового розвитку, блокування важливих потреб у рольовому розвитку, внаслідок чого гендерна роль не формується, або розвивається в скороченому вигляді.

Гендерно-рольовий інфантилізм – це невідповідність гендерної ролі віковій стадії гендерного розвитку, заміна або компенсація одних ролей іншими, що відповідають більш ранньому періоду життя.

Гендерно-рольовий конфлікт – суперечності в сфері гендерних ролей людини, що відбувається внаслідок невідповідності суспільним нормам і цінностям, що висуваються до цих ролей.

Генезисна психологія (психологія розвитку) (від гр. genesis – походження, породження) – галузь практичної психології, яка займається проблемами походження, виникнення, становлення та відновлення у випадку втрати психічних явищ людини.

Генезисний метод (від лат. *genesis* – походження, породження) – інтерпретаційний метод, який розкриває „вертикальні” зв'язки між фазами чи рівнями розвитку психіки, встановленими у дослідженні.

Геніальність (від лат. *genialis* – що володіє генієм, винятково талановитий) – найвищий рівень розвитку здібностей – як загальних, інтелектуальних, так і спеціальних.

Геній – обдарована особистість, творчість якої має історичне значення для життя суспільства.

Гонорар - винагорода, яка сплачується автору за написання книги.

Гриф - напис на документі яка визначає особливий порядок його використання.

Гроші - особливий товар, який виконує роль еквіваленту при обміні товару.

Гетеросексуальність – спрямованість статевого потягу до осіб протилежної статі.

Гештальтпсихологія (гештальтизм) (від нім. *Gestalt* – образ, конфігурація) – напрям психології, виник на початку ХХ ст.; предметом психології вважав цілісні структури психіки.

Гігієнічні фактори - фактори, що викликають незадоволення в процесі роботи і здійснюють демотивуючий вплив.

Гілозоїзм (від гр. *hyle* – речовина, матерія; *zoe* – життя) – філософсько–психологічне вчення про одухотвореність усієї матерії.

Гіперболізація – прийом створення образів уяви шляхом значного рівномірного перебільшення всіх частин, образів, об'єктів чи явищ або збільшення кількості частин предмета.

Гіпертимія – постійний веселий, бадьорий, піднесений настрій.

Гіпотеза (від гр. *hypothesis* – припущення) – наукове припущення, істинність якого не доведена і потребує експериментальної перевірки.

Гіпотетико-дедуктивний біхевіоризм – концепція необіхевіоризму, виникла в 30–х роках ХХ ст.; переклала знання про поведінку на фізико–математичну мову.

Глибинна психологія – загальна назва для психологічних напрямів, предметом вивчення яких є несвідомі психічні явища людини.

Глоричні почуття (від лат. gloria – слава) – почуття, пов'язані з потребою у самоствердженні, славі.

Гнів – переживання сильного обурення.

Гностичні почуття (інтелектуальні) (від лат. gnosis – знання) – почуття, які виникають і виявляються у пізнавальній діяльності людини.

Гнучкість - здатність організації перерозподіляти ресурси з одного виду діяльності на інший з метою випуску нового продукту на запити споживачів.

Гнучкість мислення – уміння людини швидко змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, звільняючись від залежності закріплених у попередньому досвіді способів і прийомів розв'язання аналогічних завдань.

Гормічна психологія (від гр. hormone – потяг, спонукання) – напрям глибинної психології, виник на початку ХХ ст.; основний предмет вивчення – несвідомі психічні явища людини, що детермінуються нематеріальними силами (горме).

Горизонтальні комунікації – обмін інформацією між членами однієї групи або співробітниками рівного рангу.

Гострота зору – мінімальна відстань між двома точками, при якій людина бачить ці точки як роздільні.

Гра – форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури.

Грамматична будова мови – функція, зумовлена потребами спілкування та розвитком вираження змісту предмета в формі інформаційних структур.

Графологія (від гр. grapho – пишу; logos – наука) – вид методу психологічного аналізу процесу та продуктів діяльності; спрямований на вивчення

почерку з погляду його зв'язку з характером і психічним станом людини.

Група – соціальна спільнота осіб, об'єднаних за певною ознакою, які взаємодіють між собою і усвідомлюють свою приналежність до неї.

Група членства – група, до якої реально належить індивід, однак норми якої для нього не є суттєвими.

Групова ідентифікація – параметр групового розвитку, який полягає у тому, що людина, спираючись на моральні принципи, ставиться до інших членів групи, як до самої себе, а до себе – як до інших.

Групова поведінка тварин – узгоджена та спільна поведінка тварин у зграях.

Групова свідомість – узагальнена свідомість групи людей.

Групова увага – увага декількох осіб даної групи на сумісному завданні.

Групові норми – загальні правила поведінки, яких дотримуються члени групи.

Групові санкції – механізми, за допомогою яких група примушує своїх членів виконувати групові норми.

Гуманістична психологія (від лат. *humanus* – людський, людський) – напрям психології, виник у 60–х роках ХХ ст.; предметом свого дослідження проголосив унікальну та неповторну особистість людини у цілісності її психічних явищ.

Гуманність – 1) обумовлена моральними нормами і цінностями система установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), представлена у свідомості співпереживаннями і реалізована в спілкуванні й діяльності – в актах сприяння, співучасті та допомоги; 2) людяність, людинолюбство, повага до людей, до людської гідності.

Гумор (від англ. *humour*) – добродушно–глузливе ставлення до чого–небудь, уміння помічати і виставляти на сміх кумедне і безглузде в життєвих явищах.

Д

Дедукція (від лат. deduction – виведення) – умовиводи від загального до конкретного.

Деіндивідуалізація – знеособлення людини (наприклад, під впливом натовпу).

Декодування - перекладання отриманого повідомлення у форму, зрозумілу для отримувача.

Делегування повноважень – процес передачі керівником частини своєї роботи та необхідних для її виконання повноважень підлеглому, який приймає на себе відповідальність за її виконання.

Демагогія - вплив на людей з допомогою брехливих обіцянок, викривлення фактів для досягнення своїх корисливих цілей. Демографія - наука про народонаселення.

Демократичний лідер – лідер, який, приймаючи рішення, обов'язково радиться з групою.

Демпінг - продаж товарів на зовнішніх ринках за цінами, нижчими за витрати виробництва.

Деперсоналізація – процес втрати особистістю власних якостей внаслідок антисоціальної поведінки.

Депресія (від лат. depressio – пригнічення, придушення) – почуття пригніченості, песимізму, занепаду духовних сил.

Державний контракт - письмовий документ, що засвідчує намір (бажання) держави в особі вповноважених Кабінетом Міністрів України галузевих і функціональних міністерств, державних комітетів та прирівняних до них інших інституціональних утворень закупити на певних умовах конкретні обсяги продукції для поповнення державних резервів та забезпечення споживачів, потреби яких фінансуються за рахунок державного бюджету.

Державний фонд зайнятості - спеціальний фонд для фінансування заходів, пов'язаних безпосередньо з діяльністю центрів зайнятості населення (проведення профорієнтації, професійного навчання вивільнених

працівників та безробітних, виплата тимчасової допомоги по безробіттю; надання безвідсоткової позики безробітним для започаткування підприємницької діяльності; оплати праці працівників служб зайнятості населення). Він формується за рахунок асигнувань з бюджетів різного рівня та внесків суб'єктів підприємницької діяльності та добровільних пожертвувань громадських організацій, окремих фізичних осіб та іноземних громадян і фірм.

Деформація - зміна якостей особистості, які з'являються під впливом виконання професійної діяльності.

Дивергентне мислення – мислення, в результаті якого ведеться пошук кількох розв'язків та відповідей; може відступати від законів логіки.

Директива - розпорядження, керівна вказівка, установка вищого органу.

Директирування - інтегрований вид управлінської діяльності, що складається з трьох компонентів: мотивації, лідерства, комунікації.

Дискурсивне мислення – вид мислення, який характеризується послідовністю зв'язаних логічних міркувань, у якому кожна наступна думка зумовлена попередньою.

Диспластик (від гр. *dys* – погано, *plastos* – сформований) – конституційний тип людини, для якого характерна неправильна і диспропорційна будова тіла.

Диспозиція (від лат. *dispositio* – розташування, розміщення) – 1) психологічні чинники, які суб'єктивно визначають поведінку людини; 2) наперед визначений план поведінки, спосіб дій людини; 3) здатність, нахил, установка людини.

Дистантні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок дії подразника на рецептори з певної відстані.

Дистрес – повна дезорганізація діяльності, втрата самоконтролю.

Диференційна психологія – теоретична галузь психології, яка вивчає індивідуально–психологічні відмінності між окремими індивідами та групами людей.

Диференційна чутливість – здатність людини розрізняти ледь помітні відмінності між подразниками.

Диференційний поріг (поріг розрізнення) – мінімальна різниця між двома подразниками однієї модальності, яка викликає ледве помітну відмінність відчуттів.

Дифузна група (конгломерат) – малозгуртована група, яка існує короткий час, має випадковий склад членів і функціонує на підставі однакової діяльності.

Діагональні комунікації – комунікації, які перехрещують функції і рівні управління організації, проходять крізь них.

Діалектико–матеріалістична теорія розвитку психіки – теорія, що виникла в 30–х роках ХХ ст.; згідно з нею розвиток психіки – це процес, при якому кількісні зміни переходять в якісні і призводять до стрибкоподібного вияву новоутворень.

Діалогічне мовлення (від гр. dialogos – розмова, бесіда) – безпосереднє мовленнєве спілкування двох або більше осіб.

Дія – довільна навмисна опосередкована активність, спрямована на досягнення усвідомлюваної мети.

Діяльність – внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, яку регулює усвідомлена мета.

Довготривала пам'ять – пам'ять, яка характеризується необмеженим часом зберігання інформації і необмеженим обсягом.

Довготривале спілкування – регулярне спілкування стосовно стратегічних завдань.

Довільна пам'ять (навмисна) – вид пам'яті, коли людина ставить перед собою мету щось запам'ятати, застосовує для цього спеціальні засоби і прикладає вольові зусилля.

Довільна увага (вторинна, активна) – вид уваги, коли людина ставить перед собою мету бути уважною і прикладає для цього вольові зусилля.

Довільна уява – вид уяви, коли людина ставить перед собою мету щось уявити і прикладає для цього вольові зусилля.

Довільне сприймання (навмисне) – вид сприймання, коли людина ставить перед собою мету щось сприйняти і прикладає для цього вольові зусилля.

Довільні дії – дії, які спрямовані на досягнення усвідомленої мети і виходять з усвідомлених мотивів.

Домінуюча риса характеру – єдина риса характеру особистості, яка визначає здебільшого усі форми її поведінки та дій.

Доповнення – прийом створення образів уяви, коли образ одного об'єкта береться за основу, до якої приєднуються елементи, взяті з образів інших об'єктів.

Дріб Вебера (закон Вебера, константа Вебера) – відношення між приростом подразника, який ледь помітно відрізняється від його початкової величини, і цією початковою величиною.

Дружба – складне моральне почуття, яке виражається у сталому позитивному індивідуально–вибірковому ставленні до іншої людини, заснованому на взаємній прихильності, повній довірі, спільності інтересів, постійній готовності у будь–який момент прийти на допомогу один одному.

Дуалізм (від лат. duo – два) – філософське вчення, яке визнає одночасне незалежне й рівноправне існування двох начал: матерії та духу.

Душа – згусток енергії, частина людської особистості, що є центром її духовного життя, внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями.

Е

Еволюційна теорія розвитку психіки – теорія, що виникла в середині ХІХ ст.; психічний розвиток розглядався як „розгортання” властивостей чи ознак, із самого початку закладених у вигляді задатків.

Евристика – швидка та інтуїтивна реакція розуму, що дає змогу прийняти рішення, розв'язати проблему.

Его (від лат. ego – я) – 1) структурний компонент особистості, який відповідає за прийняття рішень; 2) регулятор, який сприймає інформацію оточення і стан власного організму, зберігає її в пам'яті і організовує дії в інтересах самозбереження.

Егоїзм (від лат. ego – я) – ціннісна орієнтація людини, яка характеризується переважанням особистих інтересів над інтересами інших людей чи спільноти.

Егоцентризм (від лат. ego – я, centrum – центр круга) – 1) нездатність людини зрозуміти погляд, відмінний від власного; 2) погляд, що ставить у центр усієї світобудови індивідуальне Я людини: крайня форма індивідуалізму та егоїзму.

Егоцентричне мовлення (від лат. ego – я, centrum – центр круга) – монологічне ні до кого не звернуте мовлення вголос.

Ейдети́зм (від гр. eidos – образ, зовнішній вигляд) – відтворення у деталях образів предметів, які у даний момент на зоровий аналізатор не впливають.

Ейдети́чна пам'ять – див. ейдети́зм.

Ейфорія (гр. euphoria, від eu – добре і phero – переносу) – настрій, який характеризується безтурботністю та добродушністю і водночас байдужим ставленням до серйозного боку життя.

Екої́чна пам'ять – сенсорна копія акустичної інформації на периферичних частинах аналізаторів.

Екологічна психологія – галузь психології, яка вивчає вплив природи, навколишнього середовища, дизайну споруд на людину; зв'язок між психікою людини та її оточенням.

Економічна психологія – галузь практичної психології, яка вивчає психічні явища, пов'язані з виробничими відносинами людей.

Експертні оцінки - особливий вид кількісних і якісних характеристик явищ або процесів, що визначаються на основі висновків спеціалістів.

Експресивна функція мовлення – функція вираження, завдяки їй та мові людина має змогу виражати своє ставлення до переданої інформації, свій душевний стан, цілу гаму емоцій та почуттів.

Експресивність – властивість індивіда, яка виявляється у здатності виражати назовні свої переживання.

Експеримент констатуючий – вид експерименту, спрямований лише на виявлення психічних явищ.

Експеримент лабораторний – вид експерименту, який проводиться в штучних умовах і передбачає вплив і на умови, і на досліджуваного.

Експеримент польовий – вид експерименту, який передбачає використання портативної апаратури і скорочені цикли експериментальної процедури в не лабораторних умовах.

Експеримент природний – вид експерименту, що передбачає експериментальний вплив на умови, в яких відбувається діяльність людини; сама ж діяльність людини не підлягає впливові.

Експеримент формуючий – вид експерименту, спрямований на виявлення і цілеспрямоване формування психічних явищ.

Експериментальна психологія – теоретична галузь психології, яка розробляє та теоретично обґрунтовує експериментальні методи дослідження психіки людини.

Екстеріоризація – процес переходу від внутрішньої розумової до зовнішньої предметної дії.

Екстернальна локалізація контролю – див. зовнішня локалізація контролю.

Екстероцептивні відчуття (від лат. exterior – зовнішній) – відчуття, які виникають унаслідок дії подразника, який знаходиться у зовнішньому середовищі, а рецептори розміщені назовні організму.

Екстраверсія (від лат. extra – зовні, versio – звертати, видозмінювати) – спрямованість особистості на довкілля та інших людей.

Екстраполяційний рефлекс (від лат. extra – поза, зовні, крім; лат. polio – пригладжую, обробляю) – елементарна одиниця розумової діяльності тварин, суть якої полягає у поширенні висновків, одержаних щодо однієї частини якоїсь системи, на іншу частину тої самої системи.

Екстрасенсорна перцепція – термін для позначення можливості людини сприймати об'єкти чи здійснювати комунікацію без участі органів чуття.

Емоції (від. лат. emoveo – хвилюю, збуджую) – відносно прості та короткотривалі душевні переживання, які характеризують ситуативне ставлення людини до навколишнього світу і до самої себе.

Емоційна збудливість – готовність людини емоційно реагувати на значимі для неї подразники.

Емоційна лабільність – властивість індивіда, яка виявляється у нестійкості емоцій.

Емоційна пам'ять – запам'ятовування і відтворення своїх емоцій і почуттів.

Емоційна ригідність – властивість індивіда, яка виявляється у стабільності та в'язкості емоцій, надмірній фіксації на значимих для нього подіях, об'єктах, образах, невдачах.

Емоційна стійкість – властивість індивіда, яка виявляється у відсутності реакції на емоціогенну ситуацію, здатності завдяки волевим зусиллям придушувати емоційні реакції.

Емоційна уява – вид уяви, у якому характер образів регулюється почуттями людини.

Емоційна чутливість – властивість індивіда, яка виявляється у легкості, швидкості і гнучкості емоційного реагування на соціальні події, на особливості інших людей.

Емоційне вигорання – емоційний стан людини, яка інтенсивно і тісно спілкується з іншими в емоційно насиченій атмосфері при виконанні професійних обов'язків.

Емоційний інтелект – здібності людини до розпізнавання власних емоцій, опанування емоціями та розуміння емоцій інших людей.

Емоційний лідер – лідер, який забезпечує регуляцію міжособистісних взаємин.

Емоційний стан – психологічна характеристика особистості, що відображає її порівняно тривалі душевні переживання.

Емоційний тон відчуттів – емоційне забарвлення відчуттів та сприймань.

Емоційність – властивість людини, що характеризує зміст, якість і динаміку її емоцій та почуттів.

Емпатія (від гр. *empathia* – співпереживання) – здатність людини увійти в емоційний стан іншої людини, співпереживаючи і співчуваючи їй.

Емпіричний метод – метод збору первинних даних про психічні явища людини.

Ендогенна стимуляція – внутрішні фактори, що викликають інстинктивні дії.

Ерос – інстинкт життя.

Естетичні почуття – почуття, пов'язані з переживанням краси, вишуканості, насолоди звуками чи красвидами, поетичного суму.

Етап психологічного дослідження – певна частина, яку можна виокремити у процесі проведення психологічного дослідження.

Етнічна психологія (етнопсихологія) – галузь практичної психології, яка вивчає закономірності й механізми групової психології етнічних спільнот.

Етологічна теорія інстинктів – теорія, згідно з якою інстинкти зумовлені діями як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Ефект гомогенності чужої групи – члени чужої групи видаються нам більш подібними один на одного, ніж члени своєї групи.

Ефект - результат, що в кінцевому підсумку очікується або фактично досягається за рахунок здійснення інвестицій. Він може виражатись у додатковій сумі товарообігу (обсяг продажу), валового або чистого доходу (прибутку), грошового потоку тощо.

Ефективність - кількісне співвідношення показників результатів (ефекту) і витрат на їх (його) досягнення. В інвестиційній діяльності основним показником результатів є абсолютна величина приведенного грошового потоку, а витрат - обсяг інвестованого капіталу.

Ефективність –оптимальне співвідношення (сполучення) виробництва, якості, результативності, гнучкості, задоволеності, конкурентноздатності та розвитку організації.

Ефективність групова - рівень виконання завдань групами працівників або підрозділами організації.

Ефективність діяльності групи (лат. *effectivus* – результативний, дієвий) – продуктивність й якість спільної роботи людей у малій групі.

Ефективність індивідуальна - рівень виконання завдань конкретними працівниками або членами організації.

Ефективність організаційна - рівень виконання завдань організацією.

Ефективність організації – співвідношення “виходів” до введених факторів.

Ефективність інвестиційного портфеля звичайно характеризує формування і використання вартості цінних паперів (акцій, облігацій, ощадних та інвестиційних сертифікатів) за критеріями поточної дохідності або зростання власного капіталу за умови певного рівня підприємницького ризику.

Ефéкт Даннінга – Крjúгера (ефект профана) – когнітивне упередження, яке полягає в тому, що люди з низькою кваліфікацією роблять помилкові висновки та приймають невдалі рішення, але їхня некомпетентність не дозволяє усвідомити це. Через це вони зверхні щодо інших, вважають свої здібності вищими за пересічні. Це призводить до того,

що менш компетентні завищують свої здібності щодо тих, у кого вони насправді вищі.

Ефект ілюзії правди – тенденція вірити, що інформація правдива, якщо суб'єкти ринку праці її почули/побачили багато разів

Ефект краю – явище, яке полягає в тому, що з розташованого у ряд матеріалу, що заучується, елементи, розміщені на початку і в кінці, запам'ятовуються швидше, ніж присутні в середині.

Ефект новизни – нова інформація, отримана про знайому людину, починає змінювати нашу думку про неї.

Ефект ореолу (галоефект) – людина частіше приписує позитивні якості тим особам, які їй подобаються, а негативні тим, які не подобаються.

Ефект первинності – перше враження, отримане при сприйманні людини людиною, є найсильнішим.

Ефект соціальної інгібіції – погіршення продуктивності діяльності, її швидкості та якості у присутності сторонніх осіб, як реальних, так і уявних.

Ефект соціальної фасилітації – покращення розумової діяльності індивіда у присутності групи.

Ефективне спілкування – спілкування, яке передбачає, що партнери однаково сприймають і тлумачать те, що вони повідомляють один одному

Є

Єдиноначальність - принципи управління, що означає надання керівникові підприємства широких повноважень для виконання його функцій, а також визначення його персональної відповідальності за результати роботи.

Ж

Жест – рух рук людини, що виражає його внутрішній стан або вказує на який-небудь об'єкт у зовнішньому світі.

Життєві поняття – ті поняття, які використовуються людьми в повсякденному спілкуванні.

З

Забування – процес пам'яті, при якому втрачається чіткість закріпленого в пам'яті матеріалу, зменшується його обсяг, погіршується якість, виникають помилки при відтворенні або взагалі відтворення стає неможливими і, нарешті, неможливе впізнавання.

Завершене спілкування – спілкування, яке передбачає повне вичерпання змісту теми з погляду обох сторін спілкування.

Загальна психологія – теоретична галузь психології, яка вивчає найзагальніші закономірності психічної діяльності людини, її теоретичні принципи та основні категорії.

Загальні здібності – здібності, які певною мірою виявляються в усіх різновидах діяльності – навчанні, праці, грі, розумовій діяльності та ін.

Загальні поняття – поняття, які відображають істотні властивості цілих класів предметів та явищ.

Загальні судження – судження, які стосуються всіх об'єктів чи явищ даної групи.

Задатки – спадкові анатомо-фізіологічні особливості, які є основою для розвитку здібностей.

Задачі організації – це заяви організації про те, як, за допомогою чого вона збирається виконувати свою місію.

Закон - нормативний акт, прийнятий Верховною Радою України, який має найвищу юридичну силу.

Закон Вебера – див. дріб Вебера.

Законодавство - сукупність діючих законів держави в цілому, або якість галузі права.

Заміщення – механізм психічного захисту, який полягає у перенесенні дій з недоступного об'єкта на доступний.

Запам'ятовування – процес пам'яті, у результаті якого відбувається закріплення нового шляхом зв'язування з набутих раніше.

Заперечення – механізм психічного захисту, який проявляється в позбавленні індивідуума загрозливих переживань, викликаних оточенням, шляхом відгородження від їхнього існування.

Заперечні судження – судження, у яких заперечується наявність певних ознак і відношень в об'єктах.

Зараження – засіб впливу у великих групах, який виявляється у передачі свого стану або ставлення іншій людині чи групі людей, які несвідомо їх переймають.

Заучування – організоване повторення інформації з метою запам'ятовування.

Заявка - документально оформлена потреба юридичної або фізичної особи у кількості конкретних видів продукції (послуг), робіт для партнера у господарських зв'язках.

Збереження – процес утримання в пам'яті відомостей, одержаних у ході набування досвіду.

Звичка – 1) потреба людини виконувати певну дію, схильність до відносно стандартних дій; 2) непродуктивна, негнучка або нерозумна діяльність, що не має свідомої мети.

Згадування – відтворення індивідом подій свого життєвого шляху.

Згуртованість групи – параметр групового розвитку, який характеризує однорідність суджень членів групи стосовно певного питання, частоту і міцність комунікативних зв'язків у групі і взаємну привабливість її членів.

Здивування – емоційний відгук на обставини, які виникають раптово.

Здатності – індивідуально-психологічні особливості особистості, від яких залежить набуття ними знань, умінь і навичок, а також успішність виконання різних видів діяльності.

Здібності – індивідуально–типологічні особливості особистості, які зумовлюють успішне виконання певного різновиду діяльності.

Змінений стан свідомості – стан, при якому наші відчуття, мислення відрізняються від нормального стану завдяки певним зовнішнім чинникам.

Знання – сукупність відомостей людини про щось, її здатність орієнтуватися у системі соціальних відносин і діяти відповідно до обставин.

Значення – структурний компонент свідомості, який забезпечує усвідомлене й узагальнене відображення дійсності, вироблене людством і зафіксоване у формі понять, знань, норм поведінки тощо.

Зовнішнє мовлення – аудіальне чи візуальне мовне спілкування між людьми.

Зовнішня (екстернальна) локалізація контролю – схильність людини приписувати причини своїх дій та поведінки зовнішнім чинникам.

Зовнішня конформність – індивід зовні приймає думку групи і його зовнішні дії відповідають тиску групи, однак внутрішньо людина не згодна.

Зовнішня увага (сенсорна, перцептивна) – увага, зосереджена на об'єктах та явищах зовнішнього світу.

Зоопсихологія – галузь психології, яка вивчає психіку та поведінку тварин.

Зорові ілюзії (від лат. *illusion* помилка – оманливе уявлення) – хибне сприймання простору.

I

Ід (від лат. *id* – воно) – 1) найстаріша вроджена базова структура особистості, яка надає нашій поведінці енергію; 2) осередок сліпих інстинктів, сексуальних або агресивних потягів, що мусять негайно вдовольнитися, незалежно від відношення людини з оточенням.

Ідеал – образ реальної людини або створеного особистістю взірця, яким вона керується в житті протягом певного часу.

Ідентифікація (від лат. *identificare* – ототожнювати) – 1) уподібнення, утотожнення себе з кимось; 2) механізм психічного захисту, який полягає у приписуванні собі позитивних рис інших людей.

Ідентифікація (від лат. *identicus* – тотожний) – уподібнення себе іншій людині.

Ідентичність (від лат. *identicus*) – тотожність, однаковість. За Е. Еріксоном – почуття самототожності, власної істинності, повноцінності, співпричетності до світу та інших людей. Почуття знайдення, адекватності й стабільного володіння особистістю власним Я незалежно від змін останнього і ситуації; здатність особистості до повноцінного вирішення задач, що постають перед нею на кожному етапі розвитку.

Ідеографічне письмо (від гр. *idea* – образ, поняття, гр. *grafe* – пишу, зображую) – вид писемного мовлення, коли знаки позначають ціле слово чи поняття.

Ізоляція (від фр. *isolation*) – механізм психічного захисту, який полягає у блокуванні неприємних спогадів, переживань, недопуску їх до повного усвідомлення.

Ієрархія - система послідовно підкорених елементів управління від нижчого до вищого рівня у порядку підкорення.

Іконічна пам'ять – сенсорна копія візуальної інформації на периферичних частинах аналізаторів.

Іксотимік – тип темпераменту, для якого характерна слабка вразливість, зосередження на дрібницях, стриманість у жестикуляції.

Ілюзія (від лат. *illusion* – помилка, омана) – неадекватне відображення предмета, що сприймається, та його властивостей.

Імідж - формування і підтримання сталого позитивного враження клієнтів (покупців) та комерційних контрагентів від товару (послуг) і підприємства (підприємця), яке виготовляє і реалізує цей товар.

Високий імідж, як правило, оцінюється через гудвіл, тобто рівень репутації фірми, завойованих нею маркетингових позицій на ринку, відпрацьованості внутрішньої діяльності та інших нематеріальних її активів.

Імпринтинг (від англ. imprint – відбиток) – вроджена властивість тварин у перші години та дні життя рецепторно фіксувати та запам'ятовувати рухомі предмети.

Імпульсивні дії – спонтанні, раптові, недостатньо усвідомлені дії, які безпосередньо підпорядковані потребам і емоціям людини.

Інверсія статевих та гендерних ролей – зміна компонентів чоловічих та жіночих ролей на протилежні, заміна одних іншими. Серед них можна назвати гомосексуалізм, трансвестизм, транссексуалізм.

Інвестиції - сукупність витрат, що реалізують, як правило, довгострокові вкладення капіталу в різні галузі економіки і сфери діяльності; всі види майнових і інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Інвестиційна діяльність - сукупність практичних дій фізичних і юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційна компанія - різновид кредитно-фінансових інституцій, які акумулюють грошові кошти приватних інвесторів за допомогою емісії власних цінних паперів (зобов'язань), а також вкладення цих коштів в акції й облігації у власній країні та за кордоном. Така компанія купує, тримає і продає цінні папери з метою одержання прибутку на вкладений капітал.

Інвестиційна програма - окрема частина реалізованого інвестиційного портфеля фірми. Як правило, вона охоплює певну кількість інвестиційних проектів, що мають бути реалізовані у найближчі роки.

Інвестиційна стратегія - формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності фірми і вибір найефективніших шляхів їх досягнення.

Інвестиційний фонд - юридична особа, заснована як акціонерне товариство і здійснює діяльність виключно у сфері спільного інвестування. Інвестиційні фонди, як правило, бувають закритого і відкритого типів.

Інвестор - суб'єкт інвестиційної діяльності, який приймає рішення щодо вкладення власних, позичених або залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Індивід (від лат. *individuum* – неподільне) – 1) людська біологічна основа розвитку особистості у певних соціальних умовах; 2) людина як представник виду *Homo Sapiens*.

Індивідуальна психологія – напрям глибинної психології, виник на початку ХХ ст.; основним предметом вивчення була цілісна особистість у єдності свідомого та несвідомого.

Індивідуальна свідомість – вища інтегруюча форма психічного відображення, що забезпечує константну і неперервну єдність індивідуальних знань і переживань, які в результаті рефлексії та цілеспрямованої діяльності людини забезпечують її особисту тотожність та мотивованість вчинків.

Індивідуальна увага – увага окремої конкретної особи.

Індивідуальне несвідоме – конфлікти й спогади, які людина колись усвідомлювала, однак тепер вони пригнічені чи забуті.

Індивідуальний стиль діяльності – стійкі, узагальнені особливості виконання діяльності конкретною особою.

Індивідуальність (від лат. *individuum* – неподільне) – сукупність неповторно своєрідних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших людей.

Індивідуально мінливі форми поведінки – набуті форми поведінки.

Індукція (від лат. *inductio* – наведення, збудження) – умовиводи від конкретного до загального.

Індукція навичок – див. позитивне перенесення навичок.

Інертність нервової системи – невправність, млявість, низька рухливість нервових процесів.

Інновація - процес спрямований на створення, виробництво нових виробів, технологій, організаційних форм.

Інноваційна модель підприємства - уявний процес підприємницької діяльності, що передбачає активне використання нових управлінських рішень задля постійного зростання економічної та соціальної ефективності господарювання. За цією моделлю підприємництва господарські дії базуються переважно на досягненнях науково-технічного та організаційного прогресу. Вони охоплюють ретельне вивчення зовнішнього підприємницького середовища з метою пошуку найбільш ефективних технічних, організаційних, економічних і соціальних рішень, аналіз можливостей конкурентів, практичну реалізацію завдань (проблем) згідно з обраною концепцією дій.

Інсайт (осяяння) (від англ. *Insight* – проникнення у суть) – раптове розуміння проблеми.

Інстинкт (від лат. *instinctus* – спонукання) – 1) у широкому значенні: вся поведінка тварин у протиставленні її свідомій поведінці людини; 2) у вузькому значенні: пристосувальна генетично фіксована форма поведінки тварин і людей, зумовлена видовим характером та спадковістю.

Інстинктивні дії – пристосувальні генетично фіксовані несвідомі дії, зумовлені спадковістю.

Інструкція - нормативний документ, що визначає порядок та спосіб здійснення якоїсь дії.

Інтенсивність праці - напруженість праці, ступінь витрати робочої сили за одиницю часу.

Інструментальний лідер – лідер, який є ініціатором у видах діяльності, які вимагають спеціальних практичних вмінь.

Інструментальні цінності – переконання людини у тому, що у будь-якій ситуації перевагу слід надавати певному способу дій або властивості особистості.

Інтелект (від лат. intellectus – пізнання, розуміння, розум) – розум; здатність людини мислити.

Інтелект тварин (від лат. intellectus – розуміння, розсудок, пізнання) – форма поведінки, коли тварина на основі відображення існуючих між предметами зв'язків і відношень розв'язує нові для неї задачі, які раніше в її досвіді не траплялися.

Інтелектуальна увага – увага, пов'язана зі зосередженістю та спрямованістю мисленнєвих процесів.

Інтелектуальна уява – уява, у якій провідну роль відіграють пізнавальні процеси.

Інтелектуальний лідер – лідер, який є провідним у ситуаціях, які стосуються розумової діяльності.

Інтелектуальні здібності (від лат. intellectus – розуміння, пізнання) – загальні здібності до пізнання і розв'язання проблем, які визначають успішність будь-якої діяльності і складають основу інших здібностей.

Інтелектуальні почуття – див. гностичні почуття.

Інтенціональні акти свідомості (від лат. intentio – прагнення) – психічні функції, завдяки яким з'являється свідомість.

Інтенція (від лат. intentio – прагнення) – спрямованість свідомості на який-небудь об'єкт.

Інтерактивний компонент спілкування (від лат. interactio – взаємодія) – побудова спільної стратегії взаємодії між партнерами спілкування.

Інтерв'ю (від англ. interview – бесіда, зустріч) – варіант бесіди, яка має чітко визначену мету, проводиться за стандартизованих умов та містить наперед заданий чіткий перелік запитань.

Інтерес (від лат. interest – важливий, значущий) – 1) емоційно забарвлене позитивне ставлення до навколишнього; 2) спрямованість людини на певний об'єкт чи діяльність.

Інтеріоризація – процес переходу від зовнішньої предметної дії до внутрішньої розумової.

Інтермодальні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок взаємодії кількох відчуттів.

Інтерналізація – процес перетворення засвоєних норм і правил поведінки у власні ціннісні орієнтації людини.

Інтернальна локалізація контролю – див. внутрішня локалізація контролю.

Інтероцептивні відчуття (від лат. intra – всередині) – відчуття, які виникають унаслідок дії, подразника, який знаходиться у середині організму, а рецептори розміщені на внутрішніх органах.

Інтерпретаційний метод – метод пояснення даних теоретичного та емпіричного дослідження.

Інтерференція (від лат. inter – поміж, ferentis – той, що несе) – взаємодія двох чи більше процесів, при якій одна інформація змішується з іншою.

Інтерференція навичок – див. негативне перенесення навичок.

Інтроверсія (від лат. intra – всередині, versio – звертати, видозмінювати) – спрямованість особистості на себе, свої переживання і думки.

Інтроспекція (від лат. introspecto – заглядаю всередину) – психологічний метод дослідження, побудований на свідомому спеціально підготовленому самопостереженні.

Інтуїтивне мислення – мислення, яке характеризується швидкістю перебігу, відсутністю чітко виражених етапів і недостатньою усвідомленістю.

Інфантилізм (від лат. infantilis – дитячий) – патологічний стан, затримка фізичного і/або психічного розвитку із збереженням рис дитячого або підліткового віку.

Істинні судження – судження, які адекватно відображають зв'язки і відношення, що існують в об'єктивній дійсності.

Історична психологія – галузь практичної психології, яка вивчає закономірності походження та розвитку пізнання, світосприйняття, засвоєння звичаїв та ритуалів у різні епохи.

Історія психології – галузь практичної психології, яка вивчає розвиток знань про психіку в історичному аспекті.

К

Кадрова політика - основні довгострокові напрями у роботі з персоналом.

Кадрова робота - засіб реалізації кадрової політики.

Кадрова служба - структурний підрозділ підприємства.

Кандидатура - особа, яка намічена до виборів або призначення на посаду, до приймання на роботу в якусь організацію.

Канцелярія - структурний підрозділ підприємства, що забезпечує діловодство та організацію службового листування.

Категорія – поняття, що має найширший обсяг і відображає найзагальніші властивості, зв'язки і відношення предметів та явищ.

Капітал - сукупність матеріальних та грошових коштів, а також інтелектуальних здобутків, використовуваних у процесі виробництва та інших сферах діяльності з метою отримання прибутку. У більш вузькому значенні - активи фірми (підприємства) за мінусом її зобов'язань (заборгованості).

Капітал акціонерного товариства - сукупність індивідуальних капіталів, об'єднаних через емісію розміщення акцій та облігацій; він є власним стартовим капіталом акціонерного товариства і може збільшуватись за рахунок капіталізації певної частки отриманого фірмою (підприємством) прибутку та додаткової емісії цінних паперів.

Капітальні вкладення - інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів. Вони є реальними (виробничими) інвестиціями і здійснюються у формі нового капітального

будівництва, технічного переозброєння, реконструкцій та розширення діючих виробничих об'єктів і об'єктів соціальної інфраструктури фірми (підприємства, організації).

Кар'єра - просування по службі.

Кар'єризм - гонитва за успіхом у своїй діяльності, яка викликана бажанням досягти особистого благополуччя.

Каузальна атрибуція (від лат. causa – причина, attributio – приписування) – приписування причин поведінки чи прояву особистісних рис людини різноманітним чинникам (внутрішнім та зовнішнім) з метою їхнього пояснення.

Кваліфікація - ступінь і рівень професійної підготовленості до певного виду праці.

Кворум - встановлення кількості присутніх на зборах, коли можна приймати рішення.

Керівник – особа, яка офіційно призначена для управління групою і організацією її діяльності.

Кінези (від гр. kinesis – рух) – елементарний інстинктивний рух найпростіших.

Кінестетик – людина, в якій у сприйманні інформації переважають гаптичні образи у їхньому поєднанні з нюхом і деякими іншими чуттєвими враженнями.

Кінестетичні відчуття (від гр. kinezis – рух, aistezis – відчуття) – відчуття положення та руху частин тіла.

Класи - великі групи людей які мають різне місце у суспільному виробництві по відношенню до засобів виробництва, в способах одержання і розмірах частки суспільного багатства.

Класична модель підприємництва - уявна сукупність організаційно-економічних заходів, орієнтованих на максимально ефективно використання наявних ресурсів підприємства. Схема підприємницьких дій за цією моделлю досить чітко окреслена: оцінка наявних ресурсів; вивчення (аналіз) можливостей досягнення поставленої мети; вибір і

використання такої можливості, яка спроможна забезпечити максимальну віддачу від наявних ресурсів. Ця модель, як правило, не застосовується у чистому вигляді, частіше вона поєднується з інноваційною моделлю підприємництва.

Класифікація – мисленнєва операція групування об'єктів чи явищ за певними ознаками: родовими, видовими, формальними тощо.

Клієнт - особа, яка користується послугами установи, банку.

Клієнтцентрована (орієнтована на особистість) терапія – психотерапія, спрямована на зміну ставлення пацієнта до соціального оточення та власної особистості.

Клімат - психологічний настрій у групі або колективі.

Клінічна психотерапія – комплексний лікувальний психологічний вплив на людину при психічних, нервових, психосоматичних та наркологічних захворюваннях.

Ключовий стимул – зовнішні фактори, що викликають інстинктивні дії.

Когнітивна психологія (від англ. cognition – пізнання) – напрям психології, виник у 60–х роках ХХ ст.; вивчав пізнавальні процеси особистості.

Когнітивний біхевіоризм (від англ. cognition – пізнання; англ. behaviour – поведінка) – концепція необіхевіоризму, виникла в 30–х роках ХХ ст.; ввела в біхевіоризм поняття активності, розумності та доцільності поведінки.

Когнітивний дисонанс – стан дискомфорту і напруження, викликаний суперечністю між протилежними знаннями в однієї людини.

Кодекс - єдиний законодавчий акт, який систематизує певну галузь права.

Кодування – процес, який забезпечує фіксування інформації в пам'яті у притаманній їй формі (образній, словесній).

Коефіцієнт інтелекту – міра рівня інтелекту людини з урахуванням індивідуального ментального та фізичного віку.

Колега - товариш по роботі, професії.

Колегія - група осіб, що створюють адміністративний або дорадчий орган.

Колектив – група, яка характеризується особистісно значущим і одночасно суспільно цінним змістом групової діяльності, має високий рівень згуртованості та домінування збігу мотивації.

Колективна увага – зосередження всіх осіб групи на одному спільному завданні.

Колективне несвідоме – найглибший шар несвідомої сфери психіки, на рівні якого людина перестає бути чітко вираженою індивідуальністю.

Колективний договір - угода яка укладається комітетом профспілки від імені працівників з адміністрацією.

Коливання уваги – властивість уваги, яка виявляється у мимовільному періодичному то послабленні, то підсиленні уваги до конкретного об'єкта чи діяльності.

Командитне товариство - вид господарської організації, яка включає (поряд з учасниками, що несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном) одного або кількох учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства.

Комбінування – прийом створення образів уяви шляхом перероблення уявлень двох або низки об'єктів.

Компенсація – регуляційний механізм, який дає людині змогу використати наявні можливості для заміни тимчасово чи постійно існуючих дефектів.

Комівояжер - роз'їзний агент торгової фірми, який пропонує покупцям товари за зразками, каталогами тощо.

Комівояжери - це підприємці-посередники, які не просто продають, а й доставляють товари покупцям. Звичайно комівояжерські функції виконують роз'їзні представники торговельних фірм, які пропонують покупцям товари за наявними зразками. З практики господарювання відомо, що вони можуть забезпечувати ефективну рекламу, а також здійснювати післяпродажне технічне обслуговування реалізованої продукції.

Комісіонери - агенти-оптовики, які самостійно розпоряджаються товаром, беручи його на комісію. За здійснення комісійних операцій встановлюється винагорода у вигляді певного відсотка від суми торгової операції або різниці між призначеною комітентом ціною і фактичною продажною ціною.

Комітент - сторона в угоді комісії, яка доручає іншій стороні (комісіонеру) за винагороду комісійний продаж товару, валюти та цінних паперів. Угода між комісіонером і комітентом укладається в інтересах та за рахунок комітенту.

Компенсаційна угода (операція) - домовленість про бартер, але з можливим частковим погашенням заборгованості грошима чи цінними паперами.

Компроміс – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у взаємному поступленні у чомусь важливому та принциповому для кожної із сторін.

Комунікативний компонент спілкування (від лат. communico – спілкуюсь з кимось) – обмін і передача інформації між людьми.

Комунікативні бар'єри – мотиви, які перешкоджають спілкуванню з окремою людиною чи групою людей.

Комунікативні почуття – почуття, які з'являються на підставі потреби у спілкуванні.

Конвергентне мислення – строго логічне мислення, спрямоване на пошук одного певного розв'язку.

Конверсія підприємства - істотне (іноді повне) перепрофілювання підприємства на виробництво іншої продукції під впливом докорінної зміни ринкового середовища або глобальних чинників розвитку економіки. В сучасних умовах господарювання конверсійні процеси широко здійснюються на підприємствах (в організаціях) військово-промислового комплексу України у зв'язку з різким скороченням народногосподарської потреби в його продукції.

Конгломерат – див. дифузна група.

Конкретизація – мисленнєва операція вираження в наочнішій, точнішій, конкретнішій формі якогось поняття чи явища.

Конкретна уява – вид уяви, у якому домінують конкретні образи.

Конкретні поняття – поняття, які відображають певні предмети, явища чи їхні класи за їхніми суттєвими ознаками, зв'язками і відношеннями.

Конкретно-дійове мислення – див. практично-дійове мислення .

Конкурентні переваги – визначення переваг організації у порівнянні з її конкурентами. Конкурентні переваги випливають зі сфери стратегії та відповідного до неї розподілу ресурсів організації.

Конкурент - особа, фірма, що суперничає у будь-якій сфері діяльності з іншою.

Конкурентоспроможність продукції - це сукупність споживчих властивостей виробу, що характеризують його відмінність від ви-робу-конкурента за ступенем відповідності конкретним суспільним потребам і з урахуванням витрат на виготовлення цього виробу. Показник конкурентоспроможності продукції обчислюється як співвідношення її інтегрованого технічного вимірника та аналогічного параметра конкуруючого виробу; якщо це співвідношення є більшим за одиницю, то такий виріб має конкурентну перевагу, тобто є конкурентоспроможним на ринку (вітчизняному чи світовому). Конкурентоспроможність товарів можна також визначати за ціновими показниками та прибутковістю.

Консалтинг - консультативна діяльність щодо широкого кола питань і проблем розвитку та підвищення ефективності підприємництва. Така діяльність за певну (обумовлену договором) винагороду може здійснюватися як індивідуальними консультантами, так і спеціалізованими організаціями.

Консигнація - вид торгово-посередницьких послуг, коли посередник (у даному випадку - консигнант) реалізує товар із власного складу на основі договору-доручення. Діяльність консигнанта, який має власні

складські приміщення і одночасно є покупцем-оптовиком, полягає в тому, що він бере товари на відповідальне зберігання з наступною їх реалізацією, але при цьому зобов'язується не продати, а лише запропонувати продукцію можливому покупцеві за першої нагоди. В основному консигнація поширена у сфері оптових поставок окремих партій товарів у роздрібну мережу.

Консолідація (від лат. *consolido* – зміцнюю) – зміцнення слідів пам'яті.

Консорціум - тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для реалізації певної підприємницької ідеї та досягнення загальної мети (здійснення спільного інноваційно-інвестиційного чи іншого господарського проекту). Консорціуми можуть бути не лише національні (міжгалузеві), а й міжнародні (наприклад, Міжнародний консорціум супутникового зв'язку).

Константа Вебера – див. дріб Вебера.

Константність сприймання (від лат. *constans* – незмінний) – особливість сприймання, яка полягає у відносній сталості властивостей предметів, які сприймають, у разі зміни умов сприймання.

Консюмеризм - організований рух громадян і державних органів за розширення прав і вплив покупців (споживачів) на ставлення до них продавців.

Консультативна психологія – розділ психологічних знань, який полягає у систематичному описі процесу надання психологічних консультацій населенню, організаціям, установам та окремим людям.

Контактна група – див. реальна група.

Контактні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок безпосереднього контакту подразника з рецептором.

Контент-аналіз (від англ. *contents* – зміст) – вид методу психологічного аналізу процесу та продуктів діяльності, який спрямований на виявлення та оцінку специфічних характеристик текстів.

Контраст відчуттів – зміна інтенсивності і якості відчуттів під впливом попереднього або супутнього подразника.

Контрольний пакет акцій - частка акцій, зосереджена в руках одного власника, яка дає можливість здійснювати фактичний контроль за діяльністю акціонерного товариства. Теоретично він має становити понад 50 % суми випущених акцій, але на практиці може бути меншим, оскільки не всі акціонери мають право голосу та можливість брати участь у загальних зборах.

Корпоратизація - процес перетворення у відкриті акціонерні товариства державних підприємств, закритих акціонерних товариств, певна частка статутного фонду яких належить державі, об'єднань і підприємств зі змішаною формою власності, в яких є державне майно. Мета її полягає у реформуванні управління державним сектором економіки та підготовці до приватизації. Особливістю організаційної структури управління відкритими акціонерними товариствами (ВАТ) є функціонування спостережної ради, що здійснює контроль за діяльністю управління ВАТ з метою захисту інтересів держави й акціонерів.

Корпорація - 1) товариство, союз, група осіб, що об'єднуються добровільно за ознакою спільності (однаковості) професійних або групових інтересів; 2) широко використовувана форма акціонерного товариства. В Україні корпораціями вважають договірні об'єднання, створювані за принципом суміщення виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень кожним з його членів централізованому керівництву.

Корупція - підкуп, продажність посадових осіб.

Котирування - встановлення курсів іноземних валют, цінних паперів, цін на біржові товари відповідно до чинних законодавчих норм та усталеної практики.

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – зіткнення ідей, інтересів, потреб, оцінок, рівня прагнень, домагань в окремої особи або в групи осіб.

Конформізм (від лат. *conformis* – подібний, відповідний) – зміна особою своїх поглядів чи поведінки під реальним чи уявним тиском групи.

Конформіст – людина, не здатна протидіяти тиску групи.

Концентрація уваги – властивість уваги, яка характеризує ступінь зосередженості свідомості на певних об'єктах.

Концепція психології (від лат. *conception* – сприйняття) – система поглядів на конкретне психічне явище, яка впливає з певного напрямку психології.

Короткотривала пам'ять – пам'ять, яка характеризується обмеженим часом зберігання інформації і обмеженим обсягом.

Короткотривале спілкування – ситуативне спілкування, яке обмежується розв'язанням конкретного завдання.

Корпорація – згуртована група, яка дотримується асоціальної мети і цінностей.

Космічна психологія – розділ психології праці, який досліджує психічні особливості діяльності людини в умовах невагомості та дезорієнтації у просторі.

Кохання – інтенсивне, напружене, відносно стійке почуття однієї людини до іншої, пов'язане з фізіологічним потягом і глибокою духовною прихильністю до іншої людини.

Креативність – див. творчі здібності.

Кристалізований інтелект – інтелект, який починає діяти під час розв'язання задач, що вимагають уже сформованих навичок та минулого досвіду.

Критичні періоди – найменш сприятливі періоди психічного розвитку людини, коли знижується темп просування, з'являються конфлікти з оточенням, людина стає „важкою”.

Критичність мислення – здатність людини не підпадати під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них.

Культура - сукупність нормативних вимог до діючого рівня виробництва.

Культура спілкування - система знань та навичок тактичної поведінки у різних ситуаціях спілкування.

Культурний (гуманістичний) психоаналіз – концепція неофрейдизму, виникла в 40 – 50-х роках ХХ ст.; визнавала, що несвідомі психічні явища людини зумовлені переважно соціальними факторами.

Культурно-історична концепція – концепція, яка розроблялась в рамках теорії діяльності в 20 – 30-х роках ХХ ст.; вивчала вплив культурних та історичних умов на розвиток вищих психічних функцій людини (понятійного мислення, довільного запам'ятовування, вольових дій тощо).

Культурно-історична школа (теорія суспільно-історичного походження вищих психічних функцій) – психологічна школа у складі суспільно-історичної теорії філогенезу психіки людини, виникла в 20-х роках ХХ ст.; основна ідея полягала у тому, що психіка сучасної людини є результатом впливу двох процесів: біологічного та культурного розвитку.

Л

Лабільність (від лат. *labilis* – нестійкий) – максимальне число імпульсів, яке нервова клітина або функціональна структура може передати за одиницю часу без перекручувань.

Латентний (від лат. *latens* – прихований, невидимий) – прихований, що ззовні не проявляється.

Латентний період (*Latency period*) – 1) період, протягом якого енергія лібідо дремає і увага зосереджена на розвитку інтересів та навичок у контактах з однолітками тієї ж статі; 2) прихований період фізіологічної реакції.

Лауреат - особа, якій присуджена премія, переможець конкурсу.

Лабільність нервової системи – швидкість виникнення і перебігу процесів збудження і гальмування.

Лептосоматик (від гр. leptos – слабкий, soma – тіло) – конституційний тип людини, для якого характерний високий зріст, слабка мускулатура, вузькі плечі, витягнуте обличчя, довгі худі ноги.

Лібералізм - надмірна терпимість, поблажливість, вільнодумність.

Ліберальний лідер – лідер, який функції прийняття рішення перекладає на групу.

Лібідо (від лат. libido – потяг, бажання, прагнення) – одне з ключових понять психоаналізу. У З.Фрейда споконвічно позначало специфічну психічну енергію, що є основою всіх сексуальних проявів індивіда. Ця енергія розглядається як кількісна величина, хоча поки що не вимірювана.

Лідер (від англ. leader – ведучий, керівник) – член групи, за яким група визнає право приймати рішення у значимих для неї ситуаціях і який відіграє головну роль в організації сумісної діяльності і регуляції взаємовідносин у групі.

Лідер-виконавець – лідер, під неофіційним керівництвом якого виконують роботу.

Лідер-натхненник – лідер, який лише подає ідеї, «запалює» групу.

Лізинг - договір на право користування устаткуванням та іншим майном на основі орендних відносин. Найпоширенішими об'єктами лізингу є устаткування, транспортні засоби, технології, ліцензії, "ноу-хау", програмні продукти тощо. Вартість лізингу формується за рахунок регулярних платежів, що охоплюють амортизаційні відрахування і проценти за кредит.

Ліміт - гранична норма, що обмежує будь-яке явище або процес.

Літературні здібності – різновид мистецьких здібностей, які виявляються у здібності до поезії та прози.

Літерно-звукове письмо – вид писемного мовлення, коли знаки алфавіту позначають окремі звуки або звукові зв'язки усного мовлення.

Літота – прийом створення образів уяви шляхом рівномірного зменшення об'єктів чи явищ.

Ліцензія - дозвіл, що надається державними органами особам на право господарської діяльності.

Ліцензія - дозвіл, який надається державними органами юридичним і фізичним особам на здійснення певних видів суспільно корисної діяльності, у тому числі зовнішньоекономічної.

Ліцензування - одна з форм співробітництва у сфері виробництва, за якої суб'єктами відносин виступають ліцензіар (той, хто володіє певними правами) та ліцензіат (той, кому такі права передаються на постійній чи тимчасовій основі). Ліцензіар укладає угоду з ліцензіатом, згідно з якою останньому передаються права на використання патенту, товарного знака, будь-якої значущої науково-технічної новинки за певну винагороду: пашуальний платіж (фактична ціна ліцензії, одноразова винагорода) і роялті (періодичні або поточні відрахування у формі фіксованого відсотка від фактичного економічного ефекту, що його має ліцензіат).

Логічна пам'ять – усвідомлене запам'ятовування матеріалу.

Логічне мислення – див. понятійне мислення.

Локус контролю (від лат. locus – місцезнаходження, франц. controle – перевірка) – приписування комусь чи чомусь відповідальності за результати своїх дій.

Лот - неподільна партія товарів, що виставляється на аукціон; одиниця торговельних угод на біржах (наприклад, сто акцій).

Любов – стійка, самовіддана, свідома прихильність людини до когось чи до чогось.

Людина – найбільш досконала система, яка сама себе регулює, навчає, змінює, а також є найскладнішою і найзагадковішою з усіх систем, наявних в живому та неживому світі.

М

Маклер - особа, яка володіє місцем на біржі і здійснює операції за дорученням клієнта або за його рахунок, має права юридичної особи.

Мала група – відносно стійка група, яка поєднана спільними цілями, складається від 2 – 3 до 30 – 40 осіб і між членами якої встановлений міжособистісний контакт.

Мале підприємство - підприємство (фірма, організація) з невеликою кількістю штатного персоналу. В Україні малими вважаються підприємства: у промисловості і будівництві - з чисельністю персоналу до 200; в інших галузях виробничої сфери - до 50; у науці та науковому обслуговуванні - до 100; у галузях невиробничої сфери - до 25; у роздрібній торгівлі - до 15 осіб.

Мандат - документ, який стверджує права і повноваження якоїсь особи.

Марення – образи пасивної уяви, викликані навмисно, і не пов'язані з зусиллям волі, яка б скеровувала їхнє втілення у життя.

Маркетинг - система організації діяльності фірми у процесі товарного відтворення, що включає комплексне вивчення ринку, планування асортименту продуктових товарів, здійснення певної політики цін, рекламу і стимулювання збуту, управління реалізацією та післяпродажним сервісом продукції.

Маскулінність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими, комплекс соматичних, фізіологічних і психічних ознак, що визначають приналежність до чоловічої статі. Відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації.

Марксистська теорія філогенезу психіки – теорія, що виникла в 20 – 30-х роках ХХ ст.; вирішальну роль у філогенезі віддає суспільній праці, а свідомості приписує класовий характер.

Медична психологія – галузь практичної психології, яка вивчає психологічні аспекти діяльності лікаря і поведінку хворого на різних етапах перебігу патологічного процесу.

Меланхолік (від гр. *melaina chole* – чорна жовч) – тип темпераменту, який характеризується слабкістю, неврівноваженістю, інертністю.

Менеджер - найманий працівник, фахівець з управління певними видами підприємницької діяльності, який належать до керівного складу фірм, компаній, фінансових установ і банків, їхніх структурних підрозділів і наділяється виконавчою владою.

Менеджмент - сукупність певних організаційно-економічних методів управління всіма стадіями і видами адекватних процесів і явищ на рівні різних суб'єктів господарювання. Залежно від охоплення основних видів діяльності підприємницьких структур розрізняють менеджмент науково-технічного і організаційного прогресу, маркетинговий, інвестиційний, виробничий, фінансовий, торговельний тощо.

Мета – передбачення у свідомості результату, на здобуття якого спрямовано діяльність окремої людини, групи або усього суспільства.

Метод (метод дослідження) (від гр. *methodos*) – спосіб організації діяльності, що обґрунтовує нормативні засоби здійснення наукового дослідження. Шлях дослідження, що впливає з загальних теоретичних уявлень про сутність досліджуваного об'єкта.

Метод біографічний – емпіричний метод, який передбачає вивчення особистості людини на основі її біографічних даних, фактів і дат життєвого шляху, документації, свідчень тощо.

Метод близнюковий – порівняльний метод, який передбачає порівняння психічних явищ монозиготних та дизиготних близнюків.

Метод відображеної суб'єктності – емпіричний метод аналізу особистості людини через її ідеальне подання у життєдіяльності інших людей.

Метод вікових зрізів – див. метод поперечних зрізів.

Метод генезисний – інтерпретаційний метод, який розкриває „вертикальні” зв'язки між фазами чи рівнями розвитку психіки, встановленими у дослідженні.

Метод герменевтики – метод, спрямований на зрозуміння психічних явищ людини; побудований на тлумаченні створених нею різноманітних текстів та її досвіду. Метод "мозкового штурму" - один із найбільш ефективних методів пошуку нової підприємницької ідеї, який полягає у співпраці певної групи спеціалістів шляхом проведення колективної дискусії з конкретного кола питань. У ході такої дискусії жодні критичні коментарії не допускаються, а кожний учасник має право висунути найфантастичнішу ідею.

Метод "дерева рішень" – метод обґрунтування управлінських рішень, що застосовується у ситуаціях, коли результати одного рішення впливають на подальші рішення, тобто для прийняття послідовних рішень.

Метод ідеалізації - один із методів творчого пошуку підприємницької ідеї, що базується на ініціюванні уявлення про ідеальне вирішення проблеми, яке може підказати новий спосіб її практичного вирішення.

Метод колективного блокнота - метод, що поєднує індивідуальне висунення підприємницької ідеї з колективною її оцінкою. При цьому кожний учасник процесу пошуку підприємницької ідеї отримує спеціальний блокнот, в якому викладено зміст вирішуваної проблеми. Протягом певного часу кожний учасник обговорення записує у блокнот власні ідеї щодо вирішення проблеми. Потім керівник групи учасників узагальнює нагромаджену інформацію, організовує творчу дискусію, за результатами якої приймається відповідне рішення.

Метод контрольних запитань - метод пошуку нової підприємницької ідеї, сутність якого полягає в тому, щоб за допомогою певних блоків контрольних запитань ініціювати розв'язання обговорюваної проблеми і стимулювати думку респондентів.

Метод конференції ідей - метод пошуку нової підприємницької ідеї, який за своїм змістом схожий на метод "мозкового штурму", але відрізняється від нього тим, що допускає доброзичливу критику, яка спрямовує висунуті ідеї у потрібному напрямі.

Метод морфологічного аналізу - метод пошуку нової підприємницької ідеї, за заснований на застосуванні комбінаторики, тобто дослідженні можливих варіантів, виходячи із закономірностей побудови (морфології) об'єкта, що підлягає вивченню та аналізу. Комбінуванням можливих варіантів намагаються окреслити різні рішення щодо нових підприємницьких ідей.

Методи теорії ігор – методи, що використовуються для обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності ситуації, яка є наслідком свідомих дій розумного супротивника.

Методи теорії статистичних рішень – методи, що використовуються для обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності ситуації, яка є наслідком дії об'єктивних обставин, що невідомі або носять випадковий характер.

Метод емпатичного слухання (від гр. *empathēia* – співпереживання) – метод, спрямований на зрозуміння психічних явищ людини; побудований на здатності людини зрозуміти співрозмовника та співпереживати йому.

Метод емпіричний – метод збору первинних даних про психічні явища людини

Метод загальнонауковий – метод, який використовується в різних галузях наукового знання.

Метод зрізів – див. метод поперечних зрізів.

Метод ідентифікації (від лат. *identifico* – ототожнювати) – метод, спрямований на зрозуміння психічних явищ людини; побудований на здатності людини подумки поставити себе на місце іншого.

Метод інтерпретації внутрішнього світу – метод, спрямований на розуміння психічних явищ людини; побудований на використанні суб'єктом власного психологічного досвіду.

Метод інтерпретаційний – метод пояснення даних теоретичного та емпіричного дослідження.

Метод інтроспекції (від лат. introspecto – заглядаю всередину) – суб'єктивний метод, спрямований на розуміння психічних явищ людини, який полягає у свідомому спеціально підготовленому самоспостереженні за процесами, які відбуваються в психіці людини.

Метод інтуїції (від лат. intueor – уважно дивлюсь) – метод, спрямований на розуміння психічних явищ людини; побудований на таких знаннях, шляхи та умови отримання яких психолог не усвідомлює.

Метод кількісний – метод опрацювання даних, який передбачає їх математико–статистичний та структурний аналіз.

Метод комплексний – метод дослідження психічних явищ у їх цілісності.

Метод конкретнонауковий – метод, який використовується в психології та дуже близьких до неї галузях знань.

Метод математико–статистичний – кількісний метод, який передбачає застосування прикладної математичної статистики при опрацюванні даних.

Метод метанауковий – метод формалізованого вивчення психічних явищ.

Метод моделювання – метод теоретичного дослідження психічних явищ за допомогою їхніх реальних або ідеальних моделей.

Метод об'єктивний – метод дослідження психічних явищ, який передбачає максимальну незалежність від суб'єктивного стану та особливостей дослідника.

Метод опитування – емпіричний метод, спрямований на отримання інформації про різноманітні факти психічного життя зі слів опитаних.

Метод опрацювання даних – метод, за допомогою якого опрацьовуються первинні дані.

Метод організаційний – метод, який визначає спосіб здійснення психологічного дослідження на етапі його підготовки та проведення.

Метод поздовжніх зрізів (лонгітюдний) (від англ. Longitudinal – поздовжній) – порівняльний метод, за яким порівнюються дані в одних і тих самих групах досліджуваних на різних стадіях їх індивідуального розвитку протягом тривалого часу.

Метод поперечних зрізів (зрізів, вікових зрізів) – порівняльний метод, за яким порівнюються дані, отримані за певним параметром в один і той самий проміжок часу в різних групах досліджуваних.

Метод порівняльний – метод вивчення психічних явищ шляхом їх співставлення в різних досліджуваних.

Метод психології – спосіб наукового пізнання людської психіки чи впливу на психіку.

Метод психологічного аналізу процесу та продуктів діяльності – емпіричний метод, який дозволяє простежити за ходом людської діяльності та на цій основі розкрити психологічні закономірності окремих її етапів.

Метод реконструювання – метод теоретичного дослідження психічних явищ, який полягає у змістовій та структурній перебудові явища, на яке спрямована дослідницька дія психолога.

Метод ретроспекції (від лат. retrospecto – дивлюсь назад) – суб'єктивний метод, який полягає у наступному відтворенні того, що колись суб'єкт переживав при розв'язанні ним розумових задач.

Метод самозвіту – метод, спрямований на розуміння психічних явищ людини, який полягає у словесному чи письмовому звіті про результати самопостереження.

Метод спеціальний – метод, який використовують у психології та в дуже близьких до неї галузях знань.

Метод спостереження – емпіричний метод, змістом якого є навмисне, систематичне та цілеспрямоване пізнання психічних явищ з метою вивчення їх змін у природних умовах.

Метод структурний – інтерпретаційний метод, який розкриває „горизонтальні” зв'язки між психічними явищами.

Метод структурного аналізу – кількісний метод, під час здійснення якого експериментатор простежує структурну будову прийомів роботи, використаних досліджуванним.

Метод суб'єктивний – описовий метод психічних явищ у процесі самопостереження.

Метод теоретичний (теоретизації) – метод теоретичного пізнання психічних явищ.

Метод узагальнення незалежних характеристик – поєднання та узагальнення висновків багатьох спостережень, які здійснювалися незалежно одне від одного, у різний час, за неоднакових умов щодо різних видів діяльності.

Метод універсальний – метод, який використовують у різних галузях наукового знання.

Метод хронометрії – метод заміру часу спортивних і робочих рухів.

Метод циклографії – метод запису актів поведінки та трудових дій.

Метод якісний – метод опрацювання даних дослідження, який передбачає диференціацію матеріалу за типами та групами.

Методи праксиметричні – сукупність методів: хронометрії, циклографії, психологічного аналізу процесу й продуктів діяльності та ін.

Методика психології – процедура, яка визначає проведення конкретного дослідження та здійснення впливу на психіку людини певним методом чи його варіантом.

Методологія (від гр. *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання; *logos* – наука) – система основних принципів та методів науки.

Механізм психіки – знаряддя, метод людини, завдяки якому поєднується в цілісність її органи і системи передавання і перетворення енергії та інформації в процесі її діяльності.

Механізми психічного захисту – регулятивна система, яка функціонує на рівні несвідомого для збереження самоповаги, усунення психологічного дискомфорту і переживань, що загрожують Я-образу.

Механічна пам'ять – запам'ятовування матеріалу без його осмислення.

Мимовільна пам'ять (ненавмисна) – вид пам'яті, коли людина не ставить перед собою мети щось запам'ятати, не застосовує для цього спеціальних засобів і не прикладає вольових зусиль.

Мимовільна увага (первинна, пасивна) – вид уваги, коли людина не ставить перед собою мети бути уважною і не прикладає для цього вольових зусиль.

Мимовільна уява – вид уяви, коли людина не ставить перед собою мети щось уявити і не прикладає для цього вольових зусиль.

Мимовільне сприймання (ненавмисне) – вид сприймання, коли людина не ставить перед собою мети щось сприйняти і не прикладає для цього вольових зусиль.

Мимовільні дії – дії, для яких характерна відсутність мети і усвідомлених мотивів.

Мисленнєві дії – дії з об'єктами, що відображені в образах, уявленнях та поняттях.

Мислення – пізнавальний психічний процес опосередкованого та узагальненого пізнання людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Мислительний тип сприймання – тип сприймання, для якого характерне домінування другої сигнальної системи – слова.

Мистецькі здібності – художні, літературні та музичні здібності.

Міграція - переміщення працездатного населення із однієї місцевості в іншу.

Міжгрупове спілкування – спілкування між двома чи більше групами людей.

Міжгрупові відносини - суб'єктивне сприйняття різноманітних зв'язків, які виникають між соціальними групами, а також обумовлений спосіб взаємодії між ними.

Міжгруповий конфлікт – суперечність між окремими соціальними групами, кожна з яких має свої цілі і своїми практичними діями перешкоджає успіху іншої групи.

Міжособистісне спілкування – спілкування між окремими особами.

Міжособистісний конфлікт – конфлікт через антогонізм позицій як наслідок протилежних цінностей, задач та цілей різних людей у групі.

Мінливий інтелект – інтелект, пов'язаний з отриманням нових знань та пристосуванням до нових ситуацій.

Міркування – низка пов'язаних суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність якої-небудь думки, довести її або заперечити.

Місія - ціль діяльності організації, зорієнтованої на майбутній період.

Місія організації – це уявлення про призначення організації з точки зору самої організації.

Мнемічний процес (від гр. *mnemo* – пам'ять) – процес пам'яті.

Мобінг – це будь-яка форма гоніння, переслідування на робочому місці. Тобто під терміном мобінг розуміють вороже, неетичне ставлення однієї людини або групи людей, яке прямо спрямоване і систематично повторюється по відношенню головним чином до однієї особи, на якій дане переслідування відбивається негативно. Назва терміну походить від англійського «mob» – натовп, банда, «своя компанія»; «to mob» – нападати групою. Термін «мобінг» відносно недовго користується попитом в українській психології та педагогіці, але вже прижився наслідок того, що в нас немає аналогу, який би так влучно передавав суть цього явища. Розрізняють:

вертикальний мобінг – вид психологічної агресії, що здійснюється у площині «керівник – трудовий колектив», може проявлятися у двох видах: колективному тискові на керівника з боку підлеглих або ж тискові керівника на весь колектив або окремого його члена;

горизонтальний мобінг – це вид психологічної агресії, що полягає у колективному тискові на одного з колег, ігнорування та цькування його;

босинг (від англійського boss) – вид психологічної агресії, що полягає у зловживанні керівника владою, постійній, часто несправедливій критиці співробітників зі вказівкою на їх службову невідповідність;

булінг (від англ. bully – задирака, забіяка, хуліган) – вид психологічної агресії, що полягає у приниженні одного члена робочого колективу іншим;

«сендвіч-мобінг»– вид психологічної агресії, що полягає у тискові на одного з працівників як із боку колег, так із боку керівника. Мобінг може бути свідомий і неусвідомлений.

Свідомий – цілеспрямовані дії, що мають конкретну, чітко сформульовану мету створити людині такі умови, щоб вона звільнилась з займаної посади, тобто йдеться про корисливі мотиви – зайняти чиюсь посаду, провести на неї когось зі «своїх», вислужитися перед начальством;

Неусвідомлений – нецілеспрямовані дії, за яких людина не усвідомлює того, що займається цькуванням і які є наслідком не толерантного ставлення, постійного роздратування, що накопичується по відношенню до когось із колег чи колективу взагалі.

Мова – суто людський засіб спілкування в духовному і практичному житті людини і являє собою систему знаків для передавання, приймання і використання інформації.

Мовлення – психічний процес спілкування між людьми за допомогою мови.

Модель - логічне або математичне описування компонентів і функцій модельованого об'єкта.

Монізм (від гр. monos – один, єдиний) – філософське вчення, яке визнає за основу всього існуючого лише одне начало: або матеріальну, або духовну субстанцію.

Моніторинг - постійний нагляд за різнонаправленою діяльністю суб'єктів господарювання і підприємництва. Першочергову увагу приділяють моніторингу фінансово-виробничої й екологічної діяльності окремих суб'єктів господарювання.

Монокулярний паралакс руху – якщо об'єкти переміщуються відносно спостерігача або спостерігач відносно об'єктів, то ближчі і дальші точки переміщуються у різних напрямках: ближчі у протилежному щодо спостерігача, а дальші у тому ж, що і спостерігач.

Монокулярний стереоефект – об'ємне сприймання навколишніх предметів, яке забезпечується кінетичним ефектом глибини: якщо тіньові двомірні фігури обертати з певною швидкістю, вони починають сприйматися як об'ємні.

Монологічне мовлення (від гр. monos – один, єдиний) – тривале, неперервне, зв'язне викладання системи думок однією особою іншим.

Мономодальні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок дії одного адекватного подразника.

Моральні почуття – почуття, які людина переживає, виражаючи своє ставлення до моральних чи аморальних вчинків.

Мотив (від лат. moveo – штовхаю, рухаю) – рушійна сила, яка спонукає людину до діяльності, до боротьби за досягнення мети.

Мотивація (від лат. moveo – штовхаю, рухаю) – система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини.

Моторна установка – готовність опорно-рухового апарату людини здійснити певні рухи.

Моторні здібності – здібності, які виявляються у тонкій та точній моториці, добрій координації рухів та високому рівні розвитку рухових навичок.

Мрія – вид уяви, який знаходить свій вияв у створенні образів бажаного майбутнього.

Мужність – особистісна якість, що виражається в здатності діяти рішуче і доцільно в складній або небезпечній обстановці, контролювати імпульсивні пориви, переборювати можливе почуття страху та невпевненості, в умінні мобілізувати всі сили для досягнення мети. Вищий прояв її – героїзм.

Музичні здібності – різновид мистецьких здібностей, які виявляються у здібності до створення та виконання музичних творів.

Муніципалізація - вимушена передача власності приватних осіб у відання місцевих органів влади або органів місцевого самоуправління.

Н

Навички – вдосконалені шляхом багаторазового вправління компоненти вмінь, що виявляються в автоматизованому виконанні дій.

Навіювання (від лат. *suggestion* – сугестія) – засіб впливу у великих групах, який виявляється у цілеспрямованому, неаргументованому емоційно–вольовому впливу однієї людини на іншу або на групу людей з метою зміни її стану або ставлення до чогось.

Навмисна пам'ять – див. довільна пам'ять.

Навмисне сприймання – див. довільне сприймання.

Навчання – цілеспрямований вид діяльності, здійснюваний педагогом як організатором педагогічного процесу.

Надсвідоме – процеси, які розгортаються у формі тривалої та напруженої роботи свідомості: творче мислення, осяяння, переживання великого горя, значних подій тощо.

Наочно-дійове мислення – див. практично–дійове мислення.

Наочно-образне мислення (образне) – мислення, у якому людина оперує образами сприймання.

Наполегливість – завзятість, стійкість, несхитність у досягненні певної мети.

Напрямок психології (психологічна течія) – система поглядів, вибудована на певному способі розуміння предмета психології.

Наслідування – засіб впливу у великих групах, який полягає у повторенні прикладу, який подає інша людина.

Наставництво – специфічна не професійна педагогічна діяльність, спрямована на формування у молоді активної життєвої позиції, стійких професійних орієнтацій для адаптації у трудовому колективі.

Настрій – загальний відносно стійкий емоційний стан людини, що характеризує її життєвий тонус упродовж певного часу.

Натовп – тимчасове скупчення великої кількості людей, між якими можливий безпосередній контакт.

Натуралістична теорія філогенезу психіки – теорія, яка виникла в 20-х роках ХХ ст.; основна ідея полягає в ствердженні якісної тотожності психіки людини й тварини.

Натхнення – стан піднесеності творчого потенціалу людини.

Наукова уява – вид уяви, який виявляється під час планування наукового дослідження.

Національний характер – сукупність соціально-психологічних рис, що властиві національній спільноті на певному етапі її розвитку.

Невербальне мислення – мислення, у якому людина оперує образами.

Невербальне спілкування – спілкування, яке здійснюється за допомогою символічної поведінки: інтонації та тембру голосу, паузи, пози, жестів, ходи, міміки, пантоміміки, візуального контакту, міжособистісного простору тощо.

Невербальний інтелект – інтелект, у якому домінують образи.

Невизначений характер – характер, у якому домінуючі риси відсутні або виражені дуже слабо.

Невиробнича сфера – комплекс галузей народного господарства не зайнятих виробництвом матеріальних благ, але таких, що забезпечують

організацію їх обміну розподілу і споживання і надають послуги нематеріального характеру.

Негативне мислення – мислення, для якого характерна схильність до негативних думок і емоцій.

Негативне перенесення навичок (інтерференція навичок) – утворення нової навички за умови, коли раніше вироблена навичка заважає утворенню нової.

Негативні емоції – неприємні переживання людини.

Негативні таксиси – вимушений автоматичний рух організмів, який забезпечує просторову орієнтацію організму у напрямі від біологічно небезпечних подразників та умов середовища.

Негативні тропізми – рухи у напрямі від подразника.

Незавершене спілкування – спілкування, яке передбачає продовження теми спілкування, яке припинене з об'єктивних чи суб'єктивних причин.

Нейропсихологія – розділ медичної психології, який вивчає мозкові механізми вищих психічних функцій на матеріалі локальних уражень головного мозку.

Ненавмисна пам'ять – див. мимовільна пам'ять.

Ненавмисне сприймання – див. мимовільне сприймання.

Необіхевіоризм (від гр. neos – новий, молодий; англ. behaviour – поведінка) – напрям психології, який виник у 30–х роках ХХ ст. на основі біхевіоризму; прихильники його при дослідженні основного предмета психології – поведінки застосовували поняття проміжної змінної.

Неорганізована велика група – група, яка виникає стихійно та існує відносно короткий період часу.

Неофіційна група – див. неформальна група.

Неофрейдизм – напрям глибинної психології, який виник у 20 – 30–х роках ХХст.; спирався на психоаналіз; його прихильники провідну роль у

несвідомих психічних явищах надавали впливу соціокультурного середовища.

Непоследовний лідер – лідер, який діє під впливом своїх емоцій.

Непросторова уява – вид уяви, для якого характерне вибудовування образів, які не мають чітких просторових характеристик.

Несвідоме – сукупність психічних процесів, станів та дій, зумовлених явищами дійсності, що не піддаються контролю з боку свідомості та впливу яких людина не здатна зафіксувати.

Неспецифічні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок дії неадекватного подразника.

Неуважність – функціональне або органічне порушення здатності до зосередженої, цілеспрямованої діяльності. Іноді виникає при напруженій розумовій роботі як результат однобічної зосередженості.

Неусвідомлені автоматизми – дії чи акти, які відбуваються „самі собою”, без участі свідомості.

Неусвідомлені супроводи свідомих дій – мимовільні рухи, міміка, пантоміміка, а також вегетативні реакції, які супроводжують дії та стани людини.

Неформальна група (неофіційна) – група, яка виникає стихійно на підставі спільної мотивації, симпатій тощо.

Неформальна організація – система взаємозв'язків між співробітниками організації, які виникають і розвиваються спонтанно (не санкціоновано).

Неформальне спілкування – спілкування, зумовлене особистісними стосунками, які виникли між партнерами.

Нижній абсолютний поріг чутливості – мінімальна сила подразника, яка, діючи на аналізатор, викликає ледве помітне відчуття.

Нижня абсолютна чутливість – здатність вперше відчувати ледь помітні подразники.

Нижчі емоції – примітивні переживання, пов'язані з інстинктивними потягами.

Низхідні комунікації –передача інформації з вищих рівнів управління на нижчі.

Номенклатура – 1. Сукупність назв, термінів, понять, які вживаються у певній галузі. 2. Коло посадових осіб, призначення або затвердження яких здійснює вищий орган управління.

Нонконформіст – людина, готова протидіяти тиску групи.

Норма виробітку - кількість продукції (роботи), яка має бути вироблена за одиницю часу одним або декількома виконавцями у відповідних умовах.

Норма обслуговування - кількість механізмів, обладнання, які повинен обслуговувати працівник протягом визначеного часу і конкретних умов.

Норма часу - науково обґрунтована і регламентована величина витрат робочого часу на виробництво одиниці продукції (роботи) у людино-годинах, людино-днях.

Нормативний акт - правові норми, правила поведінки людей, закріплені у законі, указі, постанові, наказі, інструкції.

Нормування - процес розробки нормативів та визначення норм.

Нормування праці - встановлення норм витрат праці на виробництво одиниці продукції за одиницю часу.

Ноу-хау - сукупність різних знань науково-технічного, виробничого, організаційного, економічного і правового характеру; дослідних даних щодо певної технології, професійної діяльності фірми, що не стали загальновідомим надбанням, не запатентовані, не захищені правами промислової (інтелектуальної) власності і через це належать, як правило, до комерційної таємниці.

О

Обдарованість – високий рівень задатків особистості, сплав природженого і набутого індивідом.

Об'єкт (від лат. *objectivus* – предметний) – фрагмент реальності, на яку спрямована активність взаємопов'язаного з нею суб'єкта.

Об'єкт психології – 1) людина як те, кого пізнають; 2) психіка як те, що пізнають.

Об'єкт управління - керована ланка, елемент системи управління, який сприймає дію управління з боку інших елементів.

Об'єктивна психологія (природничо–наукова, фізіологічна, пояснювальна) – загальна назва для психологічних напрямів, які орієнтуються на природничо–наукові дисципліни і основною задачею яких є за допомогою експерименту дослідити психічні явища, виявивши причини їхнього виникнення та пояснивши закономірності й механізми їхнього перебігу.

Об'єктивний тип сприймання – тип сприймання, для якого властива точність, безпристрасність та нейтральність під час сприймання навколишнього.

Облігатне (обов'язкове) навчання – період становлення та тренування інстинктів у процесі індивідуального розвитку тварин.

Облік - функція управління, яка забезпечує кількісне відображення та якісну характеристику господарської і фінансової діяльності підприємства з метою впливу на хід діяльності.

Обов'язки - нормативно закріплене коло обов'язкових дій працівника, пов'язаних з реалізацією функцій даного органу управління.

Оборот (обіг) товару - час, протягом якого промисловий товар проходить всі стадії до споживача.

Оборотний капітал (оборотні активи) - сукупність коштів фірми, вкладених в оборотні фонди обігу, що забезпечують безперервний процес виробничо-господарської і комерційної діяльності та повністю споживаються протягом виробничого циклу. До оборотних активів належать: виробничі запаси; незавершене виробництво; витрати майбутніх періодів; готова продукція; відвантажена, але не оплачена продукція; кошти в розрахунках; грошові кошти на рахунках в

банках і в касі. Загальний обсяг оборотного капіталу формується з власних оборотних активів та позичених (залучених) оборотних коштів.

Образна пам'ять – запам'ятовування уявлень конкретних предметів, явищ та їхніх властивостей.

Образне мислення – див. наочно–образне мислення.

Обсяг уваги – властивість уваги, яка характеризує кількість об'єктів чи явищ, які одночасно охоплені нашою увагою.

Одиничні поняття – поняття, які відображають істотні властивості одиничних об'єктів.

Онтогенез (від гр. *ontos* – єство; *genos* – породжую) – індивідуальний розвиток будь–якого організму з моменту зародження до смерті.

Онтогенетичний розвиток – розвиток психіки людини впродовж її життя – від народження до смерті, який має кілька періодів: ранній вік, дошкільний, молодший шкільний, середній шкільний (підлітковий), рання юність, юність, молодість, розквіт, зрілість, старість та довгожителі.

Онтопсихологія (від гр. *ontos* – буття; *psyche* – наука) – напрям психології, який виник у 70–х роках ХХ ст. і який психологію розглядає як науку про буття у психіці.

Оперативна пам'ять – пам'ять, яка забезпечує безпосереднє здійснення людиною актуальних дій і операцій.

Операція – спосіб реалізації дії.

Опитування – метод, спрямований на отримання інформації про різноманітні факти психічного життя зі слів опитаних.

Оплата праці - матеріальна, переважно грошова винагорода працівників за працю.

Опосередкована увага – увага, яка регулюється змістом і значенням сприйнятого.

Опосередковане спілкування – спілкування, яке передбачає включення проміжної ланки (технічних засобів чи сторонньої особи).

Опредметнення – елемент свідомої і доцільної діяльності людини. Ця діяльність має три основні форми: матеріальну, психічну і творіння себе самого.

Оптимальність - один із принципів планування, ціноутворення, управління: мінімум витрат, але максимум прибутку.

Оптимізація управлінської діяльності – це процес виявлення й установаження відповідності даної діяльності принципам оптимальності, які виражають вимоги об'єктивних законів управління; вона покликана забезпечити найкраще виконання керівником управлінських функцій.

Організаторська діяльність – практична діяльність щодо створення зв'язків, взаємодії між суб'єктами діяльності, а також керування її процесом.

Організаційна культура – комплекс цінностей, пріоритетів, неписаних правил, що впливають на ведення справ організацією та в організації.

Організаційна структура управління - це форма системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів (виробничих і управлінських підрозділів). У практиці господарювання застосовують кілька типових структур управління: лінійну, функціональну, лінійно-функціональну, програмно-цільову (проектного управління, впровадження нововведень, матричну). Організаційною основою найбільш поширеної лінійно-функціональної системи управління є лінійна підпорядкованість виконавців і керівників відповідних рангів; для кваліфікованої допомоги лінійним керівникам створюються функціональні служби. Організаційні структури проектного управління об'єднують дві основні ланки: 1) групу розвитку (стратегія й наукові дослідження, фінанси і ресурсне забезпечення); 2) проектні групи (розробка і реалізація проектів створення й освоєння нових виробів). Матричні структури інтегрують функціональне та проектне управління, передбачають створення тимчасових проектних груп.

Організаційні здібності - здібності організаторської діяльності: комунікативні здібності, практичний розум, критичність, ініціативність, тактовність, вимогливість до себе та до інших, наполегливість.

Організація - сукупність людей, груп, об'єднаних для виконання певного завдання. Діяльність по налагодженню роботи інших людей.

Організація виробництва - комплекс заходів щодо найефективнішого поєднання процесів живої праці з матеріальними елементами виробництва з метою виконання завдань підприємства при використанні всіх ресурсів.

Організація праці - система впорядкування, раціонального використання робочої сили на підприємстві.

Організація управління - створення системи управління, побудова та порядок функціонування організованої системи управління.

Органи чуттів – єдині канали, по яких зовнішній світ проникає в свідомість людини.

Організаційний метод – метод, який визначає спосіб здійснення психологічного дослідження на етапі його підготовки та проведення.

Організована велика група – група, яка виникає організовано й існує порівняно довго.

Оренда - надання однією стороною іншій стороні майна у користування на певний термін та за певну винагороду на основі договору.

Оренда - надання майна в тимчасове користування за певну плату. Відносини орендодавця та орендаря засвідчуються договором про оренду. Він визначає: склад майна з його вартісною оцінкою на момент здачі в оренду; строки оренди; розмір орендної плати; обов'язки сторін щодо ремонту і відновлення орендованого майна; форму оренди (звичайна, з наступним викупом). Орендна плата складається з амортизаційних врахувань та частини прибутку (згідно з договором, але не нижче банківського відсотка).

Осмысленість сприймання – особливість сприймання, яка полягає в усвідомленні відображених предметів та явищ.

Основний капітал (основні активи) - сукупність грошових коштів фірми, вкладених в основні фонди (технічні засоби виробництва), що тривалий час беруть участь у процесах виробничої і комерційної діяльності та переносять на продукцію (послуги) свою вартість частинами - внаслідок щорічних амортизаційних відрахувань.

Основний психофізичний закон Стівенса – сила відчуттів пропорційна степені сили подразника.

Основний психофізичний закон Фехнера (Вебера-Фехнера) – сила відчуттів пропорційна логарифму силі подразника.

Особисте несвідоме – сфери несвідомого, що містять у собі утворення, які раніше перебували у свідомості, але згодом забувалися або ж витіснялися.

Особистісно орієнтоване спілкування – спілкування, спрямоване на встановлення міжособистісних стосунків.

Особистісно–групове спілкування – спілкування між конкретною особою і групою.

Особистість – соціалізований індивід, який свої якості набуває у соціокультурному середовищі у процесі сумісної діяльності та спілкування з іншими людьми.

Особова справа - набір документів, що характеризують біографічні, ділові і особисті якості працівника.

Оцінка - результат визначення й аналізу якісних і кількісних характеристик керованого об'єкта управління.

Осяяння – див. інсайт.

Офіційна група – див. формальна група.

П

Пам'ять – пізнавальний психічний процес закріплення, збереження та відтворення людиною її минулого досвіду.

Паніка – емоційний стан, який виникає у масі людей і є наслідком дефіциту або надлишку інформації про якусь небезпечну або незрозумілу ситуацію.

Парапсихологія – практична галузь психології, яка займається нетрадиційними інформаційними, енергетичними та прогностичними явищами.

Партнерство - юридична форма організації підприємницької діяльності, яка полягає у співробітництві кількох юридичних або фізичних осіб, які беруть участь у діяльності підприємства власним капіталом і особистою працею на особі партнерського договору.

Партнерські зв'язки - система договірних відносин, які встановлюються між підприємцями (партнерами) і дозволяють кожному з них досягти очікуваного результату за рахунок обміну плодами своєї діяльності.

Пасивна увага – див. мимовільна увага.

Пасивна увага – вид уваги, який не спонукає людину до діяльності й не знаходить реального втілення у житті.

Пасивні емоції (астенічні) – емоції, які знижують активність людини, розслабляючи її волю.

Паспорт - документ, який видається державою для засвідчення особистості своїх громадян.

Патент - документ на право здійснення торгівлі окремими товарами.

Патопсихологія – розділ медичної психології, який вивчає хворобливі зміни в психіці.

Педагогічна психологія – галузь практичної психології, яка вивчає закономірності психічної діяльності учнів у процесі навчання та виховання, а також психологію вчителя.

Педагогічне спілкування – взаємодія викладача і студентів (вчителя та учнів), змістом якого є обмін інформацією, здійснення навчально–виховного впливу та досягнення взаєморозуміння.

Пенсія - регулярна грошова виплата як матеріальне забезпечення за віком, інвалідністю та ін.

Пеня - санкція за несвоєчасне виконання договірних зобов'язань.

Первинна увага – див. мимовільна увага.

Первинні автоматизми (автоматичні дії) – дії, які ніколи не усвідомлюються.

Передсвідоме – частина несвідомого, яка складається з прихованих (латентних) знань.

Переключення уваги – властивість уваги, яка виявляється у навмисному перенесенні уваги з одного об'єкта на інший.

Переконання – засіб впливу у великих групах, який полягає у досягненні згоди людини на основі логічного обґрунтування своїх позицій.

Перенесення – прийом створення образів уяви, коли новий образ створюється в результаті перенесення ознак одних об'єктів на інші, яким ці ознаки не властиві.

Перешкоди ("шуми") – все, що спотворює (викривлює) сутність або зміст повідомлення.

Персона (від лат. persona – особа) – 1) особа, особистість; 2) архетип у теорії К.Юнга, що означає ролі, які люди виконують відповідно до соціальних вимог з боку оточуючих; „публічна персона” людини, яку бачать оточуючі.

Персонал - сукупність людських ресурсів, які має організація.

Перцептивна психіка (від англ. perception – сприймання) – стадія розвитку психіки тварин, на якій вони здатні до сприймання.

Перцептивна увага (від лат. perceptio – сприймання, пізнавання) – див. зовнішня увага.

Перцептивна установка – готовність людини сприйняти події певним чином.

Перцептивний компонент спілкування (від лат. perceptio – сприймання, пізнання) – взаємне сприймання, розуміння і оцінка партнерів спілкування.

Писемне мовлення – мовлення, яке сприймається візуально.

Підбір кадрів - визначення особистих і професійних якостей людей для визначення їх відповідності виконуваний роботі.

Підприємець - самостійний агент ринку, котрий діє на свій страх і ризик, під особисту відповідальність за результати бізнесової діяльності. Підприємець завжди є власником певного капіталу і водночас якоюсь мірою менеджером.

Підприємництво - ініціативна господарсько-фінансова діяльність суб'єктів різних форм власності в рамках чинного законодавства на свій ризик і під власну фінансову та майнову відповідальність. До основних типів підприємництва належать: малий бізнес, заснований на особистій власності або оренді; спільне та корпоративне підприємництво, що базується відповідно на спільній (колективній) та акціонерній власності.

Підприємницький договір - форма волевиявлення сторін стосовно безпосереднього здійснення підприємницької діяльності; він не передбачає (не вимагає) об'єднання підприємців, що домовляються між собою, в певну організаційно-правову форму.

Підприємницький капітал - усі грошові витрати, які необхідно здійснити для практичної реалізації підприємницького проекту і отримання очікуваного економічного ефекту. Він складається з основного та оборотного капіталу (активів).

Підприємницький ризик - діяльність підприємця, розрахована на позитивний кінцевий результат (одержання максимально можливого прибутку), але з небезпекою частково або повністю втратити не тільки очікуваний зиск, а й власний капітал за несприятливих економічних обставин.

Підсвідоме (підсвідомість) – психічні процеси, стани та дії, які не усвідомлюються лише в певний момент, проте можуть помітно вплинути на зміст свідомості людини.

Пізнавальна діяльність – процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності.

Пізнавальні (когнітивні) процеси (Cognitive processes) – розумові процеси, що забезпечують людині здатність як до пояснення, так і передбачення навколишньої дійсності.

Пікніки (від гр. *pyknon* – товстий, повний) – конституційний тип людини, для якого характерна повнота, малий або середній зріст, широкі груди, великий живіт, кругла голова і коротка шия.

Піктографічне письмо (від лат. *pictus* – розмальований, гр. *grafe* – пишу, зображую) – вид писемного мовлення, коли ціле повідомлення, подія чи явище передається за допомогою знакамалянка.

Післядовільна увага (похідна первинна) – вид уваги, для якого характерне зниження вольових зусиль при збереженні мети бути уважним.

Планування - 1. Розробка планів розвитку і комплексів практичних заходів по їх здійсненню. 2. Функція управління системою, розробка шляхів майбутнього розвитку колективу підприємства.

Пластична поведінка – поведінка, яка характеризується швидкою перебудовою залежно від ситуації.

Пластичність – гнучкість і легкість, з якою людина пристосовується до нових умов.

Поведінка – система взаємопов'язаних несвідомих та свідомих (фізичних і психічних) дій людини, у яких виявляється суспільна природа людини і які спрямовано на досягнення певної цілі.

Поведінка тварин – система взаємопов'язаних рефлексорних дій, які тварини виконують задля досягнення певної мети чи реалізації певної функції в процесі взаємодії з середовищем.

Поведінкова економіка (англ. behavioral economics) – це напрямок економічної теорії, який займається дослідженням впливу психологічних факторів на рішення людей у різноманітних економічних ситуаціях. При цьому велику увагу приділяється ситуаціям, де люди поведуться інакше, ніж це прогнозує класична економічна теорія із її припущенням раціональності та егоїстичності. Спорідненою з поведінковою економікою є «економічна теорія і психологія у фінансовій сфері» або «поведінкові фінанси» (англ. behavioral finance).

Поведінковий (багатопараметричний) підхід до визначення ефективності - погляд на ефективність діяльності організації з точки зору задоволення інтересів всіх працівників та їх груп, що приймають участь в діяльності організації.

Поведінковий підхід до оцінки ефективності управління - ґрунтується на вимірюванні ступеню задоволення сподівань і потреб всіх груп, зацікавлених у результатах діяльності організації (головний критерій - досягнення балансу інтересів).

Повне товариство - вид господарської організації, всі учасники якої здійснюють спільну підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Повноваження - формально санкціоноване право впливати на поведінку підлеглих.

Повнота характеру – всебічний розвиток головних його структурних компонентів – розумових, моральних, емоційно–вольових.

Подразливість – властивість живих організмів реагувати чи не реагувати на впливи біотичних подразників, залишаючи здебільшого без відповіді абіотичні.

Позитивне мислення – мислення, при якому людина свідомо контролює свої думки, не дозволяючи укорінюватися негативним думкам та емоціям.

Позитивне перенесення навичок (індукція навичок) – утворення нової навички, коли одна навичка сприяє формуванню іншої.

Позитивні емоції – приємні переживання людини.

Позитивні таксиси – таксиси, які забезпечують просторову орієнтацію організму у напрямі до сприятливих для організму подразників та умов середовища.

Позитивні тропізми – рухи у напрямі до подразника.

Позиція – офіційне положення індивіда у тій чи іншій підсистемі взаємин.

Позов - документ, який направляється до суду з вимогою задоволення позивачу права за договором або інших передбачених у законі підстав.

Покарання - спосіб виховання особистості або групи осіб, щоб дати зрозуміти недопустимість порушення діючих норм.

Політична психологія – галузь практичної психології, яка вивчає психологічні компоненти політичної поведінки людини, дослідження яких дозволяють застосувати психологічні знання до пояснення політики.

Понятійне мислення (абстрактне, абстрактно–логічне, словесно–логічне, логічне) – мислення, у якому людина оперує поняттями.

Поняття – форма мисленого відображення одиничного та особливого у предметах та явищах, яке водночас є загальним.

Поодинокі судження – судження, у яких висловлюється думка відносно одного об'єкта чи явища.

Порівняльна психологія – практична галузь психології, яка досліджує становлення та розвиток психіки у процесі еволюції.

Порівняння – мисленева операція встановлення схожих та відмінних ознак і властивостей предметів чи явищ.

Поріг розрізнення – див. диференційний поріг.

Посередник - фізична або юридична особи, яка стоїть між виробником і споживачем товару і сприяє обігу товарів.

Послідовність мислення – уміння дотримуватись логічної наступності при висловлюванні суджень та їх обґрунтуванні.

Послуга - невиробнича діяльність фірми, спрямована на задоволення визначеної потреби споживача.

Потреба – переживання людиною необхідності у чомусь, що стає джерелом її активності.

Потреба – особливий стан психіки індивіда, відчуття нестачі (браку) чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами.

Потреби в безпеці - потреби у задоволенні базових (фізіологічних) потреб і в подальшому.

Потреби в належності - потреби об'єднуватися з іншими людьми (належність до фірми, робочої групи, спортивної команди тощо).

Потреби в повазі - потреби в задоволенні самолюбства людини (усвідомлення особистих досягнень, компетенції, визнання іншими людьми).

Потреби в самореалізації - потреби в реалізації своїх потенційних можливостей, в зростанні як особистості.

Потреби в успіху - потреби в перевищенні встановлених стандартів діяльності.

Потреби у владі - потреби впливати на поведінку інших людей.

Потреби фізіологічні – потреби, пов'язані із забезпеченням фізичного виживання людини (потреби в їжі, житлі, родині тощо).

Потяг – 1) інстинктивне бажання, що спонукає індивіда діяти в напрямку задоволення цього бажання; 2) неусвідомлені мотиви діяльності людини.

Похідна первинна увага – див. післядовільна увага.

Початковий (стартовий) капітал - капітал, що вкладається у будь-яку власну справу з самого початку практичної реалізації підприємницького проекту або на початковій стадії підприємницької діяльності взагалі.

Почуття – складні та довготривалі душевні переживання, які характеризують стає і узагальнене ставлення людини до навколишнього світу і до себе.

Почуття гумору – почуття, яке виникає при поєднанні комічного зі симпатією і доброзичливістю.

Почуття комічного – переживання невідповідності між формою і змістом у діях і вчинках людей.

Прагнення – сильне бажання, хотіння.

Практична (прикладна) галузь психології – галузь, орієнтована на розв'язання конкретних психологічних проблем.

Практичне мислення – мислення, у результаті якого відбувається аналіз життєвих ситуацій, конкретних випадків.

Практичні здібності – здібності успішно виконувати практичну діяльність.

Практичні почуття – почуття, які визначаються успішністю чи неуспішністю діяльності.

Практично–дійове мислення (наочно–дійове, конкретно–дійове) – мислення, яке спирається на практичні дії з реальними об'єктами або їхніми зображеннями.

Праця – суспільно організована діяльність людини, спрямована на перетворення і освоєння довкілля, в результаті якої створюються матеріальні і духовні блага.

Предмет психології – 1) для об'єктивної психології: пояснення фактів, закономірностей та механізмів виникнення, вияву та розвитку психіки й свідомості; 2) для суб'єктивної психології: розуміння неповторної людської індивідуальності.

Предметна свідомість – свідомість людини, спрямована назовні.

Предметні дії – дії, які виконуються у зовнішньому плані.

Предметність сприймання – особливість сприймання, яка полягає у: 1) об'єктивації, тобто віднесенні даних, отриманих із зовнішнього світу; 2) сприйманні людиною не лише комплексу ознак, а й оцінці цього комплексу як певного предмета.

Предметно орієнтоване спілкування – спілкування, спрямоване на сумісну діяльність.

- Презирство – переживання цінності і значимості власного Я на тлі нехтування Я іншої людини.
- Пригадування – довільне відтворення, що вимагає від людини активних вольових зусиль.
- Прийняття рішення – остаточний вибір поставленої мети, який потребує докладання вольових зусиль.
- Принцип (від лат. *principium* – основа, початок) – основне, вихідне положення якої–небудь теорії, вчення і т.д.; керівна ідея, основне правило діяльності.
- Принцип адекватності (від лат. *adaequatus* – прирівняний) – конкретнопсихологічний принцип, що передбачає відповідність використаного методу дослідження явищу, яке вивчається.
- Принцип випереджального відображення – загальнопсихологічний принцип, суть якого зводиться до того, що уявлення про предмет, явище, результат дії тощо виникає в людини ще до того, як вони реально сприйняті чи втілені в життя.
- Принцип відповідності – загальнонауковий принцип, який означає, що зміна однієї природничо–наукової теорії іншою передбачає не лише відмінності, але й зв'язок, наступність між ними.
- Принцип детермінізму (причинно–наслідкових зв'язків) (від лат. *determinare* – визначати) – загальнопсихологічний принцип, згідно з яким психіка формується під впливом зовнішнього середовища залежно від внутрішніх умов організації живої істоти.
- Принцип доповнюваності – загальнонауковий принцип, який полягає в тому, що в наукових дослідженнях слід використовувати такі парні категорії, які формально одну до одної звести не можна.
- Принцип Пітера – людина, що працює в будь-якій ієрархічній системі, підвищується в посаді доти, доки не займе місце, на якому вона виявиться не в змозі впоратися зі своїми обов'язками, тобто виявиться некомпетентною.

- Принцип екстремальності (від лат. *extremus* – крайній) – конкретнопсихологічний принцип, який означає створення екстремальної ситуації для досліджуваного з метою виявлення найтипівіших його властивостей.
- Принцип єдності свідомості і діяльності – загальнопсихологічний принцип, згідно з яким свідомість, а в широкому розумінні – психіку слід вивчати як діяльність реального суб'єкта.
- Принцип інваріантності (від лат. *invariabilis* – незмінний) – загальнонауковий принцип, згідно з яким об'єкти, явища, закони тощо за певних перетворень можуть залишатися незмінними.
- Принцип історизму – загальнопсихологічний принцип, суть якого полягає у тому, що психічні явища можна правильно зрозуміти лише у контексті конкретних історичних умов та змін, що відбуваються в історії людства.
- Принцип комплексності (від лат. *complexus* – поєднання, зв'язок) – загальнопсихологічний принцип, пов'язаний з дослідженням певного питання з точки зору різних галузей психології та інших наук, а також із систематичним вивченням людини на всіх етапах її життєвого шляху.
- Принцип матеріальної єдності світу – філософський принцип, який полягає у тому, що всі предмети та явища є різноманітними станами та властивостями матерії.
- Принцип об'єктивності – загальнонауковий принцип, який передбачає визнання існування об'єкта пізнання незалежно від суб'єкта.
- Принцип особистісного підходу – загальнопсихологічний принцип, згідно з яким усі психічні явища слід вивчати як такі, що належать конкретній особі; конкретну особистість слід вивчати в конкретній ситуації, підходячи індивідуально.

- Принцип паралельності – конкретнопсихологічний принцип, згідно з яким паралельно з вивченням явища відбувається його об'єктивна реєстрація.
- Принцип причинності (каузальності) (від лат. *causa* – причина) – філософський принцип, що позначає зв'язок між явищами, з яких одне (причина) зумовлює друге – наслідок.
- Принцип психологічного дослідження (від лат. *principium* – початок, основа) – провідна ідея, основні правила психологічного дослідження.
- Принцип редукції (від лат. *reduction* – повернення, відновлення) – загальнонауковий принцип, який означає зведення одних якісних станів об'єктів до інших з метою пояснення невідомого шляхом порівняння з відомим.
- Принцип реєстрації градієнта (від лат. *gradiens* – крокуючий) – конкретнопсихологічний принцип, який передбачає реєстрацію перепаду параметрів у декількох ситуаціях.
- Принцип референтності (від лат. *referentis* – той, що доповідає) – конкретнопсихологічний принцип, який передбачає виявлення найспецифічніших реакцій досліджуваного.
- Принцип розвитку (генезисний) (від гр. *genesis* – походження) – загальнопсихологічний принцип, який стверджує, що психічні закономірності розкриваються лише у процесі розвитку певної людини зокрема та людства в цілому.
- Принцип симетрії – загальнонауковий принцип, згідно з яким відношення рівності, тотожності, які існували до певного перетворення, продовжують існувати і після перетворення.
- Принцип системно–структурний – загальнопсихологічний принцип, згідно з яким об'єкт психологічного дослідження слід вивчати як цілість, що має свою структуру; психіка окреслюється як багаторівнева система, яка, ймовірно, будується ієрархічно; психічні явища слід вивчати за допомогою різних методів.

Принцип спостережуваності – загальнонауковий принцип, відповідно до якого нова теорія може будуватись лише на основі спостережених явищ.

Принцип універсальності розвитку – філософський принцип зміни у часі від простого до складного, від нижчого до вищого.

Принцип якісного аналізу – конкретнопсихологічний принцип, згідно з яким здійснюється якісний аналіз особливостей перебігу психічних процесів.

Принципал - особа, від імені і на користь якої діє агент (брокер, дилер тощо).

Принципи підприємництва - вихідні положення і норми організації підприємницької діяльності. Визначальні принципи підприємства такі:

- 1) вільний вибір сфери діяльності, що приносить достатній зиск (прибуток);
- 2) залучення на добровільних засадах майна і коштів юридичних та фізичних осіб;
- 3) самостійне формування програми виробничої та інших видів діяльності, вибір постачальників ресурсів і споживачів продукції, встановлення цін на товари і послуги;
- 4) вільне наймання працівників і оплата їхньої праці без особливих обмежень;
- 5) вільне розпорядження чистим прибутком;
- 6) самостійне здійснення підприємцями-юридичними особами зовнішньоекономічної діяльності;

Принципи управління - основні положення, які визначають побудову і функціонування системи управління підприємства, галузі, сфери діяльності.

Пріоритет - переважне, найважливіше значення чогось.

Природна увага – вроджена вибіркова увага на подразники у вигляді орієнтувального рефлексу.

Пристосування – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у зниженні своїх вимог і прийнятті позиції опонента.

Пристрасть – стійкий, глибокий і тривалий емоційний стан людини, пов'язаний зі стійким прагненням до певного об'єкта.

Проактивна інтерференція (від лат. pro – перед) – погіршення запам'ятовування і відтворення матеріалу під впливом діяльності, яка передуює заучуванню.

Проблемна ситуація – конфлікт між тим, що дано суб'єкту, і тим, що він повинен досягти.

Провідний вид діяльності – вид діяльності, який найкраще відповідає віковим можливостям людини, її фізичним силам, рівню розвитку психічних процесів тощо.

Провина – інтенсивне і болісне переживання власної неправоти перед іншою людиною чи людьми або самим собою.

Провідний вид діяльності – діяльність, у якій формуються якісні новоутворення особистості у конкретний період життя.

Прогнозування - науково обґрунтовані дослідження перспектив якогось явища (соціального, економічного та ін.) на визначений строк.

Продуктивне мислення – мислення, у якому створюються знання, які загалом є вже відомі, проте для конкретної людини є новими.

Продуктивність праці - ефективність, результативність затрат праці, що визначається у кількості продукції, яку виробляє працівник за одиницю праці або у кількості затрат робочого часу на виконання одиниці продукції.

Проекція (від лат. projectus – кинутий уперед) – механізм психічного захисту, який полягає у приписуванні власних соціально небажаних почуттів, бажань, прагнень іншим.

Пропріоцептивні відчуття (від лат. proprius – власний) – відчуття, які виникають унаслідок дії подразника, який йде від суглобном'язового апарату, а рецептори знаходяться у м'язах та суглобах.

Проста вольова діяльність – діяльність, яка для свого здійснення не вимагає особливого напруження сил і спеціальної її організації.

Протекціонізм - приймання на роботу, просування по службі по особистому знайомству, родинними зв'язками, особистої відданості також під неофіційним тиском впливових службових осіб.

Прості емоції – емоції, які спричинює безпосередня дія на організм тих чи інших об'єктів, пов'язаних із задоволенням невідкладних потреб.

Прості судження – судження, у яких відображений лише один зв'язок чи відношення між предметами і явищами.

Протокол - документ, у якому фіксуються фактичні обставини (хід зборів, зустрічей, переговорів).

Просторова уява – вид уяви, для якого характерне вибудовування образів, які мають чіткі просторові характеристики.

Процеси пам'яті – закономірна зміна послідовних явищ пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення та забування.

Професійна підготовка - система організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування професійних знань, навичок, умінь та професійної готовності.

Професіографія - описування і класифікація діючих професій за різними категоріями.

Психіка (від гр. psuche – душа) – 1) форма активного відображення суб'єктом об'єктивної реальності, яка виникає у процесі взаємодії живої істоти із зовнішнім світом; 2) така форма активного відображення людиною об'єктивної реальності, яка виникає у процесі взаємодії людини із зовнішнім світом і характеризується єдністю свідомого та несвідомого, ідеального та матеріального, суб'єктивного та об'єктивного, частини й цілого, стану й процесу, біологічного та соціального.

Психічна властивість – стала душевна якість індивіда, що формується під впливом біосоціальних факторів.

Психічна особливість – специфічний, неповторний прояв психічного явища.

Психічне явище – факти внутрішнього, суб'єктивного досвіду людини.

Психічний процес – форма єдиного, цілісного відображення індивідом об'єктивної дійсності та свого внутрішнього світу.

Психічний розвиток – вид безповоротних кількісних та якісних змін психіки.

Психічний стан – психологічна характеристика, що відображує тривалі душевні переживання особистості.

Психоаналіз – напрям глибинної психології, який склався наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.; предметом вивчення були несвідомі психічні явища, з яких основну роль надавали сексуальним та агресивним інстинктивним потягам.

Психобіохімія – практична галузь психології, яка досліджує біохімічні основи поведінки та психіки.

Психогенетика – практична галузь психології, яка досліджує походження індивідуальних психічних особливостей людини та виявляє роль генотипу і середовища у їх формуванні.

Психогігієна – галузь науки, що виникла на стику гігієни і психології.

Психодіагностика – теоретична галузь психології, яка розробляє й теоретично обґрунтовує методи діагнозу та вимірювання індивідуально–психологічних властивостей і особливостей людини.

Психокорекція (від гр. *psyche* – дута; лат. *correctio* – виправлення) – вивчення якостей психіки людини з метою їхнього виправлення.

Психолінгвістика – галузь практичної психології, яка вивчає основні закони мовної діяльності як засобу спілкування.

Психологічна консультація – надання клієнтові рекомендацій щодо конкретних дій, зміни поведінки, стосунків тощо.

Психологічна реабілітація – система медико–психологічних, педагогічних та соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів тощо.

Психологічне консультування – надання людині психологічної допомоги в опануванні різного роду особистісних та міжособистісних труднощів у процесі спеціально організованої взаємодії.

Психологічний експеримент – спосіб чуттєво–предметної діяльності в науці, метод пізнання психічної реальності, при якому психічні явища вивчають у спеціально створених або контрольованих дослідником умовах.

Психологічний клімат групи – психологічна атмосфера у групі, груповий настрій.

Психологія (від гр. *psyche* – душа, *logos* – наука, вчення, слово) – наука про пояснення фактів, закономірностей і механізмів виникнення, прояву та розвитку психіки людини; розуміння неповторної людської індивідуальності.

Психологія аномального розвитку (спеціальна психологія) – практична галузь психології, яка вивчає психічні особливості різних категорій аномальних дітей і дорослих.

Психологія вищої школи – розділ педагогічної психології, що займається вивченням психологічних закономірностей навчання та виховання студентів.

Психологія вчинку – напрям психології, який виник у 70–х роках ХХ ст. в Україні; його прихильники вважають психологію наукою про вчинок.

Психологія мистецтва – галузь практичної психології, що вивчає психологічні аспекти та закономірності функціонування мистецтва і мистецької діяльності.

Психологія особистості – практична галузь психології, яка вивчає психологічну структуру особистості, процес соціалізації особистості тощо.

Психологія праці – практична галузь психології, що займається вивченням психічних особливостей трудової діяльності людини.

Психологія пропаганди – галузь практичної психології, яка вивчає психологічні механізми пропаганди.

Психологія релігії – галузь практичної психології, що вивчає релігію як психологічний та соціокультурний феномен.

Психологія соціальної роботи – галузь практичної психології, спрямована на формування чи відновлення здатності людини до соціального функціонування.

Психологія спорту – галузь практичної психології, що займається питаннями психологічної підготовки спортсменів до змагань, розробкою діагностичних прийомів добору молоді для певних видів спорту, методів їх ефективної спортивної підготовки, психологічного підкріплення поведінки і діяльності спортсмена на різних етапах тощо.

Психологія творчості – галузь практичної психології; досліджує психологічні закономірності творчої діяльності людини.

Психологія торгівлі – галузь практичної психології; вивчає психологічні умови впливу реклами, індивідуальні, вікові та інші особливості попиту тощо.

Психологія управління – галузь практичної психології, що вивчає психологічні закономірності управлінської діяльності.

Психологія урбанізації – галузь практичної психології, яка вивчає вияви людської психіки в сучасному місті.

Психопрофілактика – розділ медичної психології, який вивчає можливості надання спеціалізованої допомоги практично здоровим людям з метою попередження захворювань і послаблення гострих психотравмуючих реакцій.

Психосемантика – практична галузь психології, яка вивчає генезис, будову та функціонування індивідуальної системи значень, що опосередковують психічні процеси.

Психосоматологія – розділ медичної психології, який вивчає вплив психіки на перебіг органічних процесів, і навпаки.

Психотерапія (від гр. *psyche* – душа; гр. *therapeia* – догляд, лікування) – система психологічних (вербальних та невербальних) впливів на психіку людини з метою лікування або сприяння зміні ставлення до соціального оточення чи власної особистості.

Психотренінг (від гр. *psyche* – душа; англ. *training* – виховувати, привчати) – система вправ, спрямована на психічну адаптацію людини до навколишнього середовища та до інших людей.

Психофізика – практична галузь психології, яка досліджує кількісні залежності між фізичними характеристиками об'єктів зовнішнього світу та властивостями психічних образів.

Психофізична взаємодія – дуалістичний підхід до пояснення взаємодії між душею та тілом, за яким два самостійні та незалежні начала – душа і тіло – зазнають взаємовпливу.

Психофізична проблема – проблема співвідношення між психічними та фізичними явищами.

Психофізичний паралелізм – дуалістичний підхід до пояснення взаємодії між тілом та душею, за яким ці два самостійні та незалежні начала певним чином супроводжують діяльність одне одного.

Психофізіологічна проблема – проблема співвідношення між психічними та фізіологічними процесами.

Психофізіологія (фізіологічна психологія) – практична галузь психології, яка вивчає співвідношення між психічними та фізіологічними процесами.

Пугнічні почуття (від лат. *pugna* – боротьба) – мобілізаційні почуття.

Пускова ситуація – сукупність ключових стимулів.

Р

Радикальний біхевіоризм – концепція біхевіоризму, яка дотримується крайніх позицій цього напрямку.

Радіоекологічна психологія – практична галузь психології, яка вивчає вплив радіоекологічного забруднення на сприймання індивідом „Я-образу”.

Радість – переживання великого душевного задоволення.

Раціоналізація – механізм психічного захисту, який полягає у логічному поясненні людиною таких вчинків і бажань, які засуджує суспільство.

Реактивність – сила мимовільної емоційної реакції на зовнішні і внутрішні подразники.

Реактивне утворення – механізм психічного захисту, який полягає у тому, що людина демонструє дії, протилежні її справжнім переживанням.

Реактологія (від лат. *re* – проти; *actio* – дія; *logos* – наука) – напрям психології, який склався на початку ХХ ст.; предметом психології були реакції людини.

Реакція (від лат. *re* – проти і *action* – дія) – у психології – будь-яка відповідь організму на зміну в зовнішньому або внутрішньому середовищі: від біохімічної реакції окремої клітини до умовного рефлексу.

Реалістична уява – вид уяви, у якій відображається об'єктивна дійсність.

Реалістичне мислення – вид мислення, яке підкоряється законам логіки.

Реальна група (контактна) – група, яка об'єднана на ґрунті реальних взаємин і члени якої взаємодіють один з одним у просторі і часі.

Ревнощі – підозріле ставлення людини до об'єкта обожнювання, яке пов'язане з нестерпними сумнівами у його вірності або знанням про невірність.

Регресія – механізм психічного захисту, який полягає у поверненні людини до більш ранніх форм поведінки.

Резистентність – міра здатності чинити опір негативним або несприятливим обставинам.

Резолюція - висновок, розпорядження посадової особи на діловому папері.

Резонансне спілкування – різновид міжособистісного спілкування, коли партнери спілкування мають схожі ціннісні орієнтації.

Результативність управління - цільова спрямованість системи управління організацією на створення потрібних, корисних речей, здатних задовольняти певні потреби, забезпечити досягнення кінцевих результатів, адекватних поставленим цілям.

Реквізити - обов'язкові дані, встановлені законом або положеннями для документів.

Рекламація - претензії до виробника продукції за неналежну якість, некомплектність, які оформлені відповідними актами.

Рекомендація - письмовий або цінний сприятливий відгук, порада, вказівка.

Реконструювання – прийом створення образів уяви шляхом відтворення цілого об'єкта за його елементами.

Релаксація (від лат. relaxation – зменшення напруження, ослаблення) – довільний або мимовільний стан спокою, розслабленості, що виникає внаслідок зняття напруження після сильних переживань або фізичних зусиль.

Релігійні почуття – почуття, які в людини виникають під час спілкування з Богом, під час молитви, відвідування церкви, участі в Літургії, релігійних процесіях.

Рентабельність - відносний показник ефективності роботи підприємства. У загальному вигляді він обчислюється як співвідношення прибутку і ресурсів (витрат). Рентабельність має кілька модифікацій. Рентабельність застосовуваних (інвестованих) ресурсів залежно від охоплення елементів останніх може визначатися як рентабельність виробничих фондів, сукупних активів, власного (акціонерного) капіталу.

Рентабельність - прибутковість, доходність випуску продукції на підприємстві, показник економічної ефективності виробництва, який свідчить, наскільки раціонально використовуються ресурси.

Реорганізація - переустрій, перетворення юридичної особи.

Репродуктивна уява (відтворююча) – вид уяви, для якого характерне створення нових образів предметів чи явищ на підставі опису, креслення, карти, схеми, графічного чи музичного зображення, моделі тощо.

Репродуктивне мислення (відтворююче) – мислення, коли в минулому досвіді суб'єкта є вже готові засоби розв'язання поставленої задачі.

Репродуктивно–образне мислення – мислення, у якому людина оперує образами пам'яті чи уяви.

Респондент – учасник соціально–психологічного дослідження, що виступає в ролі опитуваного.

Ретроактивна інтерференція (від лат. retro – назад) – погіршення запам'ятовування і відтворення матеріалу під впливом діяльності, яка відбувається після заучування.

Ретроградна амнезія – втрачена здатність довготривалої пам'яті відтворювати інформацію з короткочасної пам'яті.

Референт - посадова особа, яка доповідає і консультує керівника з певних питань.

Референтна група – 1) реально існуюча або уявна еталонна група, погляди та норми якої є зразком для особи; 2) група, в якій кожна особистість знаходить себе, її приймають такою, якою вона є, дають їй можливість реалізувати весь свій потенціал, здібності, таланти.

Референтометрія (від лат. refero – доповідаю, metrio – міряти) – метод, який дає змогу виявити коло осіб, значущих для суб'єкта з огляду якостей особистості, поведінки, ціннісних орієнтацій.

Рефлекс (від лат. reflexus – згин, вигин) – реакція організму на подразник, зумовлена діяльністю центральної нервової системи.

Рефлексивний рівень свідомості – структурний компонент свідомості, який забезпечує усвідомлення значення та сенсу відображеного.

Рефлексія (від лат. reflexio – відображення) – внутрішня психічна діяльність, спрямована на усвідомлення власних дій та станів людини.

Рефлексологія (від лат. reflexus – згин, вигин, звертання назад; logos – наука) – напрям психології, який склався на початку ХХ ст.; психічне життя розглядали як суму рефлексів.

Рефлекторна теорія психіки – теорія, яка виникла в 60–х роках ХІХ ст.; в її основі було вивчення рефлексу як матеріальної основи психічного процесу.

Рефлекторні дії – дії у відповідь на подразник, зумовлені діяльністю центральної нервової системи.

Рецептори – специфічні нервові утворення, що є кінцями чутливих нервових волокон.

Ригідна поведінка (від лат. rigidus – твердий, заціпенілий) – поведінка, яка характеризується нездатністю коригувати програму діяльності залежно від ситуації.

Ригідність (від лат. rigidus – жорсткий, твердий) – нечутливість до змін, які відбуваються у довкіллі.

Ринкова інфраструктура - сукупність різноманітних суб'єктів сфери обігу, яка забезпечує необхідні умови для нормального функціонування ринкової економіки. У ринковій інфраструктурі виокремлюють ринки капіталу, засобів виробництва і праці. Елементами ринку капіталу є фондова біржа, комерційні банки, інвестиційні та інноваційні фонди, брокерські контори, страхові компанії, фонд державного майна, державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Ринок засобів виробництва обслуговують товарні біржі, торговельно-посередницькі фірми, аукціони, ярмарки, державна інспекція з контролю за цінами і стандартами, автомонопольний комітет тощо. Інфраструктуру ринку праці встановлюють: біржа

праці, центри і фонд зайнятості населення, державний фонд сприяння підприємництву, пенсійний фонд, фонди милосердя тощо.

Ритуальна поведінка тварин – складний набір інстинктивних дій, який виконує сигнальну функцію.

Рішучість – вміння вчасно й без вагань прийняти конкретне рішення.

Робоча сила - сукупність фізичних та розумових здібностей людини, які вона використовує для виробництва матеріальних благ та послуг.

Робоче місце - зона прикладання праці, яка оснащена необхідними засобами для трудової діяльності одного виконавця.

Робочий час - встановлений час, упродовж якого працівник повинен виконувати свої обов'язки на підприємстві.

Родова форма поведінки – вроджена форма поведінки тварин.

Родові поняття – поняття з більшим обсягом по відношенню до понять з меншим обсягом.

Розвиток – поступальний рух, в результаті якого відбувається зміна якості об'єкта, перехід від старого до нового.

Розподіл уваги – властивість уваги, яка характеризує здатність водночас приділяти увагу декільком об'єктам чи явищам.

Розпорядження - акт управлінського рішення, виданий посадовою особою для вирішення питання оперативного управління.

Розсіяність уваги – властивість уваги, яка характеризує нездатність людини зосередитись на певному виді діяльності протягом тривалого часу.

Розуміння – складна аналітико–синтетична діяльність мозку, спрямована на розкриття внутрішньої сутності предметів, процесів і явищ, на усвідомлення зв'язків, стосунків, залежностей, які в ній відображаються.

Розумова установка – готовність людини мислити певним чином.

Розумові дії – дії, які виконуються у внутрішньому плані.

Рольова ідентичність – це усвідомлення себе суб'єктом психологічних ролей.

Рольовий конфлікт – конфлікт, який виникає через недостатньо чіткий перелік завдань, пов'язаних із соціальною роллю.

Романтичні почуття – почуття, які виявляються у прагненні до ідеалізації дійсності, мрійливому спогляданні.

Рух – фізіологічна функція живого організму.

Рухливість нервової системи – швидкість, з якою збудження переходить у гальмування, і навпаки.

Рухова пам'ять – запам'ятовування та відтворення людиною своїх рухів.

С

Самоактуалізація – тенденція особистості до саморозвитку за допомогою взаємодії з об'єктивною дійсністю, використання своїх талантів і можливостей.

Самовдосконалення – функція самосвідомості, яка спрямовує людину на покращення своїх фізичних, моральних та інших якостей чи властивостей.

Самовиховання – усвідомлювана діяльність людини, спрямована на удосконалення самої себе, на вироблення у себе позитивних якостей, звичок і подолання негативних.

Самоконтроль – функція самосвідомості, яка спрямовує людину на усвідомлену регуляцію власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, пред'явленим вимогам, нормам, правилам та зразкам.

Самонавіювання (аутосугестія) – процес і результат навіювання, спрямованого на самого себе, адресований самому собі, коли суб'єкт і об'єкт впливу збігаються.

Самоорганізація управління - здатність системи самостійно без впливу ззовні підвищувати свою впорядкованість, організовувати роботи щодо вдосконалення управління.

Самооцінка – цінність, якою людина наділяє себе загалом і окремі властивості своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самопізнання – функція самосвідомості, яка спрямовує людину на пізнання своїх тілесних та духовних можливостей і якостей, свого місця серед інших людей.

Самоприйняття – функція самосвідомості, яка спрямовує людину на позитивну оцінку своїх якостей та свого становища серед людей.

Самосвідомість – 1) усвідомлене ставлення людини до самої себе та свого місця в житті; 2) свідомість людини, спрямована на себе.

Самоспостереження – спостереження, спрямоване на внутрішній бік вияву психічних явищ.

Самостійність – вміння орієнтуватися на власний досвід, знання та переконання, а не на тиск чи прохання з боку інших.

Самоуправління - автономне функціонування організаційної системи, правомірне прийняття рішень з внутрішніх проблем, включення виконавців у процеси підготовки рішень.

Санація (оздоровлення) - система заходів для запобігання банкрутству різних підприємницьких структур (підприємств, банків тощо). Вона здійснюється шляхом:

- 1) злиття підприємств та інших організаційних утворень, що опинились на грані банкрутства, з більш міцними за фінансовим станом;
- 2) повної або часткової купівлі акцій державою; випуску нових акцій та облігацій;
- 3) зменшення відсотка по облігаціях і відстрочки їхнього погашення;
- 4) збільшення банківських кредитів і надання урядових субсидій тощо.

Сангвінік (від лат. sanguis – кров) – тип темпераменту, який характеризується силою, врівноваженістю і рухливістю.

Сатиричні почуття – почуття, яке виникає при поєднанні комічного з антипатією і недобррозичливістю.

Свідоме – 1) незначна частина нашої психіки, яка містить те, що ми відчуваємо та переживаємо в конкретний момент часу; 2) сфера психіки, що характеризується контролем свідомості за перебігом психічних процесів.

Свідомість – вища інтегруюча форма психічного відображення, результат впливу суспільно–історичних умов на формування психіки людини у процесі її творчої діяльності при постійному спілкуванні з іншими людьми за допомогою мовлення.

Секретар - керівник громадської організації, який вибирається її членами.

Сенс – структурний компонент свідомості, який є ідеальним змістом свідомості і виражає ставлення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності.

Сенсибілізація (від лат. *sensibilis* – чутливий) – підвищення чутливості в результаті взаємодії відчуттів, зміни стану організму чи під впливом вправ.

Сенситивні періоди – періоди онтогенезу, упродовж яких організм стає особливо чутливим до певного роду впливу навколишньої дійсності.

Сенситивність – ступінь сенсорної чутливості до подразників і навколишніх подій загалом.

Сенсорна пам'ять – миттєвий відбиток отриманої сенсорної інформації на периферичних частинах аналізаторів.

Сенсорна психіка (від англ. *sensation* – відчуття) – стадія розвитку психіки тварин, на якій тварина здатна лише до відчуттів.

Сертифікація продукції' - важливий елемент системи управління якістю продукції, що полягає в її оцінюванні з обов'язковим документальним оформленням - видачею сертифіката. В Україні розрізняють обов'язкову і добровільну сертифікацію. Обов'язкова сертифікація здійснюється тільки в межах державної системи управління суб'єктами господарювання, охоплює в усіх випадках

перевірку та випробування продукції з метою визначення її якісних характеристик і відповідності вимогам міжнародних стандартів ІСО серії 9000. Добровільна сертифікація може здійснюватись на відповідність продукції вимогам, які не є обов'язковими, за ініціативою самих підприємств. Організаційною основою сертифікації виробів є мережа державних випробувальних центрів з найважливіших видів продукції.

Сенсорна увага – див. зовнішня увага.

Сила волі – сукупність позитивних (базальних та системних) вольових якостей особистості.

Сила нервової системи – здатність нервової системи витримувати сильні подразники.

Синтез – мисленнєва операція об'єднання в одне ціле окремих частин, сторін, ознак, властивостей, відношень предметів чи явищ.

Синестезія (від гр. *synes* – разом, *aesthesia* – відчуття) – виникнення під впливом подразнення одного аналізатора відчуттів, характерних для іншого аналізатора.

Синтетична теорія розвитку психіки – теорія, яка виникла в 30–х роках ХХ ст. і згідно з якою розвиток психіки є наслідком впливу двох основних факторів: зміни внутрішніх та зовнішніх умов.

Синтетичний тип сприймання – тип сприймання, для якого властива схильність до узагальненого відображення явищ і до визначення основної суті того, що відбувається.

Система ціннісних орієнтацій – важливий компонент структури особистості, комплексна характеристика ставлень, оцінок, вчинків, поведінки і діяльності.

Систематизація – мисленнєва операція подальшого об'єднання виділених у ході класифікації груп і класів.

Системні вольові якості – вторинні вольові якості людини: цілеспрямованість, наполегливість, принциповість, самостійність, ініціативність, рішучість, організованість тощо.

Системний - підхід до управління, який враховує взаємозв'язки між окремими аспектами управління підприємством.

Ситуативне мовлення – див. автономне мовлення.

Ситуаційний лідер – особа, яка є лідером лише у конкретній ситуації.

Сім'я – соціальна група, що ґрунтується на шлюбі чи кровній спорідненості і здійснює спільну життєдіяльність на основі спільного побуту, матеріальної і морально–психологічної взаємодопомоги.

Складні емоції – емоції, пов'язані з розумінням їхніх об'єктів і усвідомленням життєвого значення.

Складні судження – судження, у яких відображено декілька зв'язків чи відношень між предметами і явищами.

Складове письмо – вид писемного мовлення, коли знаки позначають окремі склади.

Словниковий склад – сукупність слів кожної окремої мови. Його специфіка характеризує рівень розвитку мови: чим багатший і різноманітніший словник, тим багатша і різноманітніша мова.

Словесно-логічна пам'ять – запам'ятовування думок, висловлених вербально.

Словесно-логічне мислення – див. понятійне мислення.

Слухи - специфічний вид міжособистісної комунікації, у процесі якої відтворюються реальні або вигадані події, передається широкій аудиторії людей.

Сновидіння – 1) суб'єктивно пережиті уявлення, переважно зорової модальності, що регулярно виникають під час сну – переважно у фазі швидкого (парадоксального) сну; 2) психічний процес у період сну, що супроводжується зоровими образами.

Соматотонік (від гр. soma – тіло) – тип темпераменту, для якого характерна різка поведінка, енергійність, схильність до ризику, рішучість, агресивність.

Сон – періодичний функціональний психічний стан людини і тварин зі специфічними поведінковими проявами в вегетативній і моторній сферах, що характеризується малорухомістю і відключеністю від сенсорних впливів зовнішнього світу, – стан, у якому зникає інтерес до зовнішнього світу.

Сором – переживання невідповідності помислів, вчинків, зовнішності людини очікуванням оточуючих і власним уявленням.

Соціалізація – процес засвоєння індивідом суспільно вироблених норм та правил поведінки.

Соціальна група – об'єднання особистостей, які мають спільні інтереси, спільну мету і діяльність в просторі й часі.

Соціальна перцепція – 1) соціальна детермінація процесів сприймання; 2) процес сприймання фізичних і поведінкових характеристик „соціальних об'єктів” (інших людей, соціальних груп тощо).

Соціальна психологія – галузь практичної психології, яка вивчає закономірності групової, колективної та масової психології.

Соціальна рефлексія (від лат. reflexio – відображення) – усвідомлення суб'єктом того, як його сприймають інші люди.

Соціальна роль – нормативно ухвалений зразок поведінки, який оточуючі очікують від кожного, хто займає дану соціальну позицію.

Соціальна увага – увага, яка формується за життя і пов'язана з набуванням соціального досвіду і включенням вольової регуляції у процеси уваги.

Соціальна установка (аттїюд) – готовність до сприймання людини, основана на попередній інформації про неї.

Соціальний інтелект – див. соціальні здібності.

Соціальний характер – сукупність рис характеру, спільна для більшості людей у даному суспільстві.

Соціальні здібності (лідерські, організаторські, соціальний інтелект) – здібності встановлювати зрілі та конструктивні взаємовідносини з іншими людьми.

Соціально орієнтоване спілкування – спілкування, спрямоване на суспільні відносини.

Соціально–психологічний тренінг – метод навчання та корекції спілкування.

Соціологічна школа – психологічна школа у складі суспільно–історичної теорії філогенезу психіки людини, виникла наприкінці ХІХ ст.; вважала, що формування психіки кожної конкретної людини у філогенезі відбувалось під впливом суспільного оточення.

Соціометрія (від лат. *societas* – суспільство, *metrio* – міряти) – метод, який дає змогу виявити соціально–психологічний статус особи в групі і міжособистісні взаємини.

Спадковість – передача генетичної інформації з покоління в покоління.

Специфічні відчуття – відчуття, які виникають унаслідок дії адекватного подразника.

Спеціальні здібності – здібності, які виявляються в спеціальних різновидах діяльності.

Співробітництво – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у пошуку прийняттого для обох сторін рішення.

Спілкування – взаємодія двох або більше людей, спрямована на обмін інформацією пізнавального чи афективно-оцінкового характеру.

Спільне підприємство - форма співробітництва партнерів, які об'єднують капітал для здійснення спільної виробничої діяльності, управління і розподілу прибутку пропорційно вкладеному капіталу. Спільне підприємство створюється на основі договору кількома юридичними особами різних держав.

Спогад – локалізовані в часі й просторі згадування людини про своє минуле життя, переважно в яскравій образно–логічній формі, з усіма обставинами.

Спонування – потреба, усвідомлена з точки зору необхідності здійснення конкретних цілеспрямованих дій.

Спостереження безпосереднє (включене) – спостереження, в якому дослідник сам виступає як безпосередній учасник того процесу, за яким ведеться спостереження.

Спостереження вибіркоче – спостереження, де фіксуються або факти, що стосуються лише одного боку психіки, або поведінка людини за певний період часу.

Спостереження внутрішнє (суб'єктивне або самоспостереження) – спостереження, спрямоване на внутрішній бік вияву психічних явищ.

Спостереження зовнішнє (об'єктивне) – спостереження, спрямоване на зовнішній бік вияву психічних явищ.

Спостереження констатуюче – спостереження, де дослідник дає лише якісну характеристику тим фактам психічного життя, за якими він спостерігає.

Спостереження неструктуроване (вільне) – спостереження, яке не має заздалегідь визначеної програми і може змінювати об'єкт залежно від бажання дослідника.

Спостереження опосередковане (відсторонене) – спостереження, де дослідник не є безпосереднім учасником процесу, що вивчається.

Спостереження оцінювальне – спостереження, де дослідник оцінює факти психічного життя, за якими спостерігає, щодо ступеня їх вираженості за заданим критерієм.

Спостереження структуроване (стандартизоване) – спостереження, яке має заздалегідь визначену програму.

Спостереження наскрізне – спостереження, під час якого протягом певного часу фіксуються всі доступні спостереженню факти психічного життя.

Спостережливість – риса особистості, що полягає в постійній спрямованості її сприймання на певне явище природи, мистецтва, техніки та ін.

Справжня розсіяність – неуважність людини як до безпосереднього оточення, так і до основного виду діяльності.

Сприймання – пізнавальний психічний процес цілісного відображення предметів і явищ дійсності при їхній безпосередній дії на органи чуття в даний момент.

Сприймання простору – вид сприймання, який полягає у відображенні форми, величини, відстані, об'ємності та напрямку оточуючих нас об'єктів.

Сприймання руху – вид сприймання, який полягає у відображенні зміни положення, яке об'єкти займають у просторі: швидкості, прискорення та напрямку.

Сприймання часу – вид сприймання, який полягає у відображенні об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ дійсності.

Спрямованість – сукупності стійких потреб і мотивів особистості.

Стандарт - зразок, еталон, модель, які приймаються за вихідні для порівняння з ними інших подібних об'єктів. Нормативно-технічний документ, який встановлює вимоги до продукції та виробничих процесів.

Стартова ціна - початкова ціна, що встановлюється аукціонатором (власником товару) і аукціоністом (організатором). З цієї ціни розпочинається торг під час проведення аукціону.

Статева ідентичність – гендерна ідентифікація людини як чоловіка або жінки, одна з найістотніших із усіх рольових ідентичностей.

Статичні відчуття (вестибулярні) – відчуття рівноваги, тобто зміни положення тіла у просторі.

Статус (від лат. status – становище) – реальне соціально-психологічне становище, яке посідає індивід серед інших людей.

Статут підприємства (фірми) - письмовий юридичний документ, який розробляється і затверджується його (її) засновниками та регулює всі сторони діяльності. У статуті наводиться повна характеристика всіх

напрямів діяльності підприємства (мета і основні завдання; правова основа діяльності; перелік майна і коштів; взаємовідносини з бюджетом; формування і розподіл прибутку; управління підприємством; реорганізація і припинення діяльності підприємства).

Статутний фонд - сукупність матеріальних ресурсів та коштів, що надається засновником у постійне розпорядження підприємства чи організації. Первісний розмір статутного фонду фіксується в статуті підприємства за його заснування і використовується як основне джерело власних коштів для формування основних і оборотних фондів. Сума статутного фонду на початок і кінець звітного періоду відображається в пасиві балансу підприємства (організації) і відповідає залишковій вартості основних фондів і мінімальній потребі в оборотних коштах.

Стать – сукупність анатомо–фізіологічних ознак організму, що забезпечує продовження роду і дає змогу розрізнити у більшості організмів жіночі і чоловічі особини.

Стверджувальні судження – судження, у яких стверджується наявність певних ознак і відношень в об'єктах.

Стенічні емоції – див. активні емоції.

Стенографія - швидке записування за допомогою спеціальних знаків і скорочених слів та словосполучень, для синхронного записування усної мови.

Стереотип (від гр. stereos – твердий, просторовий) – 1) спрощене уявлення про людей, події, процеси, поширені серед широкого кола осіб; 2) якості, що приписують певній соціальній групі чи особі.

Стереотипізація (від гр. stereos – твердий, просторовий) – інтерпретація причин поведінки людини через зіставлення зі зразками, що відповідають соціальним стереотипам.

Стійкість уваги – властивість уваги, яка характеризує тривалість зосередження уваги на об'єкті чи діяльності.

Стиль керівництва - система управлінського впливу керівника на підлеглого, обумовлена взаємовідношеннями керівника з підлеглими та особистими особисті між членами колективу.

Стиль керування – манера поведінки керівника щодо підлеглих, через яку здійснюється вплив на працівників організації.

Страйк - засіб боротьби трудящих за задоволення своїх вимог шляхом припинення роботи.

Стратегія підприємства (фірми) - комплексна програма дій (заходів), яка має забезпечити досягнення її численних цілей у передбачуваному тривалому періоді. Формування стратегії здійснюється у процесі стратегічного планування (далекоглядного передбачення) діяльності підприємства.

Страх – емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню індивіда і спрямована на джерело дійсної або уявної небезпеки.

Стрес (від англ. stress – тиск, напруження) – 1) сукупність адаптаційно–захисних неспецифічних реакцій організму на будь–який вплив, який являє собою загрозу для організму (Г. Сел`є); 2) емоційний стан психічного напруження, який виникає в людини у процесі її діяльності у найбільш складних і важких умовах як у повсякденному житті, так і у разі особливих обставин.

Структурна психологія (структуралізм) – напрям психології, який склався у ХІХ ст. і представники якого психіку людини розглядали як структуру, що складається з найпростіших елементів – відчуттів та почуттів.

Структурний метод – інтерпретаційний метод, який розкриває «горизонтальні» зв'язки між психічними явищами.

Структурність сприймання – особливість сприймання, яка полягає у здатності сприйняти внутрішню будову предмета чи явища.

Суб'єкт (від лат. *subjectus* – лежачий внизу, що знаходиться в основі) – людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і впливає на нього у своїй практичній діяльності.

Суб'єкт психології – людина як носій певних фізичних та психічних властивостей.

Суб'єктивна психологія (гуманітарна, описова, розуміюча) – загальна назва психологічних напрямів, що орієнтуються на гуманітарні науки й основним завданням яких є осягнення неповторної індивідуальності людини.

Суб'єктивний тип сприймання – тип сприймання, для якого характерне забарвлення образів сприйнятих об'єктів чи подій власними емоціями і переживаннями.

Сублімація – механізм психічного захисту, який полягає у зміні психотравмуючої ситуації настільки, що її можна виразити через соціально прийнятні думки і дії.

Субординація - система службового підкорення молодших старшим, на правилах службової дисципліни.

Субсидія - допомога у грошовій формі чи натурою, що надається державою фізичним чи юридичним особам за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.

Сугестія – вплив на людей зусиллям думки.

Судження – логічна форма мислення, в якій відображені зв'язки між предметами та явищами дійсності або між їхніми властивостями.

Сум – переживання втрати чогось значимого для людини.

Сумісність людей – оптимальне поєднання якостей окремих людей у процесі їхньої взаємодії, що сприяє успішному виконанню сумісної діяльності і викликає внутрішнє задоволення.

Супер-его (від лат. *super* – зверх, *ego* – я) – 1) структурний компонент особистості, який складається з набору моральних норм; 2)

сукупність моральних стандартів, заборон і заохочень, засвоєних особистістю здебільшого неусвідомлено, впродовж виховання.

Суперечливий характер – характер, у якому домінують несумісні риси.

Суперництво (конкуренція) – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у нав'язуванні іншій стороні вигідного для себе рішення.

Суспільна думка - вираз у формі суджень, ідей, уявлень, ставлення соціальних груп до явищ або проблем соціального життя, які зачіпають загальні інтереси і формуються під впливом засобів масового впливу.

Суспільна свідомість – духовний бік життя суспільства; сукупне відображення філософських поглядів суспільства та його науково–теоретичного рівня.

Суспільно–історична теорія філогенезу психіки – теорія, яка виникла наприкінці XIX ст.; основна ідея полягає в соціальній детермінованості філогенезу психіки людини.

Схематизація – прийом створення образів уяви, коли подібності між образами об'єктів та явищ постають на перший план, а відмінності згладжуються.

Т

Таксис (від гр. taxis – будова, розташування, розміщення) – вимушений автоматичний рух організмів, зумовлений різними фізико–хімічними процесами у симетричних частинах організму.

Талант (від гр. talanton) – система якостей та властивостей, які дають змогу досягати значних успіхів в оригінальному виконанні тієї чи іншої діяльності.

Танатос – за З. Фрейдом, потяг до смерті, інстинкт смерті, агресії та руйнування.

Тарифна угода - договір між представниками сторін з питань оплати праці та соціальних гарантій. Тарифні угоди укладаються на трьох рівнях: міжгалузевому (генеральна тарифна угода між Урядом і Федерацією

профспілок України); галузевому (галузева тарифна угода); фірмовому (як складова частина колективного договору, тобто угоди між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією, що регулює переважно трудові відносини: умови праці, продуктивність і оплата праці; підготовка і підвищення кваліфікації персоналу; соціальний захист працівників).

Творча уява – вид уяви, для якого характерне створення нових, оригінальних образів предметів чи явищ.

Творче мислення – мислення, у результаті якого створюються принципово нові знання.

Творчі здібності (креативність) (від лат. creatio – творення) – загальні здібності, які дають змогу успішно виконувати творчу діяльність.

Телеграфне мовлення – речення, у якому залишаються лише найбільш значимі слова (найчастіше іменники і дієслова), а другорядні пропускаються; характерне для перших речень дітей віком 1 року 5 місяців.

Темперамент (від лат. temperamentum – належне співвідношення частин, рис) – індивідуально своєрідна, природно зумовлена сукупність відносно стійких динамічних виявів психіки людини, які характеризують спосіб її поведінки.

Теоретична галузь психології – галузь психології, яка розробляє загальні теоретичні положення та методи психології.

Теоретичне мислення – мислення, у результаті якого відбувається аналіз наукових понять, пізнання законів, правил.

Теоретичний метод – метод теоретичного пізнання психічних явищ.

Теорія (від гр. theoria – спостереження, дослідження) – 1) узагальнення досвіду, суспільної практики, що відбиває об'єктивні закономірності розвитку природи і суспільства; 2) сукупність узагальнених положень, що утворюють будь-яку науку або її розділ.

Теорія антропсихізму (від гр. anthropos – людина; psyche – душа) – теорія, згідно з якою психіка властива лише людині.

Теорія біопсихізму – теорія, згідно з якою психіка властива лише живій матерії.

Теорія діяльності – напрям психології, який виник на початку ХХ ст. і предметом психології вважав психічну діяльність людини.

Теорія емерджентного психонейронального монізму (від англ. emergent – те, що виникає як логічний наслідок) – моністична теорія розв'язання психофізіологічної проблеми, яка психіку розглядає як специфічне явище, породжене фізіологічними процесами, однак до них не зводиться.

Теорія нейрпсихізму – теорія, згідно з якою психіка властива лише високоорганізованій матерії.

Теорія панпсихізму (від гр. pan – все; psyche – душа) – теорія, згідно з якою психіка властива всій матерії.

Теорія психофізичного паралелізму – теорія, що встановлює радикальний дуалізм психічного та фізіологічного: психічні та фізіологічні процеси протікають незалежно один від одного.

Теорія психофізичної взаємодії – дуалістична теорія розв'язання психофізіологічної проблеми, яка враховує взаємний вплив фізичних та психічних процесів, однак заперечує функціональний зв'язок між психікою та мозком.

Теорія психофізичної єдності – моністична теорія розв'язання психофізіологічної проблеми, яка психіку розглядає як функцію мозку.

Теорія психофізичної ідентичності (тотожності) – моністична теорія, що зводить психічну діяльність до вищої нервової діяльності.

Термінальні цінності – переконання людини у тому, що кінцева мета нашої діяльності варта того, щоб її прагнути.

Тест (від англ. test – задача, випробування) – емпіричний метод психодіагностичного дослідження, який дає можливість отримати кількісну та якісну характеристику психічних явищ і відтак зробити ймовірнісний висновок про рівень розвитку цих явищ чи особистості в цілому.

Тести вербальні (тести–опитувальники) – вид тестів, в яких завдання представлені у словесній формі.

Тести групові – вид тестів, які передбачають одночасне обстеження групи досліджуваних.

Тести досягнень (успішності) – вид тестів, які використовують для виявлення у людини ступеня володіння конкретними знаннями, уміннями та навичками.

Тести індивідуальні – вид тестів, які передбачають індивідуальне обстеження кожного досліджуваного.

Тести інтелекту (від лат. intellectus – розуміння, пізнання) – вид тестів, які використовують для виявлення рівня розвитку загальних здібностей людини та структури її інтелекту.

Тести креативності (від лат. creatio – творення) – вид тестів для вимірювання творчих здібностей особистості.

Тести невербальні (тести–завдання, тести практичні) – вид тестів, в яких завдання подані в наочній формі.

Тести особистісні – вид тестів для вимірювання різних властивостей особистості.

Тести проєктивні – група особистісних тестів, в основі яких лежить механізм перенесення своїх властивостей та особливостей на інших людей.

Тести професійної придатності – вид тестів для виявлення професійних нахилів людини.

Тести результативності – вид тестів, в яких основним показником продуктивності є певний результат роботи.

Тести швидкості – вид тестів, в яких основним показником продуктивності роботи є час виконання тестових завдань.

Технічна уява – вид уяви, для якого характерне створення образів просторових відношень у вигляді геометричних фігур та споруд.

Технологія - спосіб та послідовність виконання якоїсь роботи, яка є метою діяльності організації.

Тип (від гр. *typos* – відбиток, форма, зразок) – категорія, за допомогою якої оцінюються люди, що мають певні загальні характеристики (наприклад, інтроверти та екстраверти)

Тип образної пам'яті – пам'ять, яку виокремлюють залежно від домінування того чи іншого виду аналізатора: зорового, слухового, нюхового, смакового, дотикового та ін.

Тип темпераменту – поєднання закономірно пов'язаних між собою рис темпераменту.

Типізація – прийом створення образів уяви шляхом виділення суттєвого, яке повторюється в однорідних образах.

Тінь (Shadow) – архетип у теорії К. Юнга, що являє собою пригнічену, темну, тваринну сторону людської особистості.

Товариство з додатковою відповідальністю - вид господарської організації, статутний фонд якої розділений на частини, розмір яких визначається за його внесками у статутний фонд, а за недостатності цих сум - додатково майном, що їм належить, в однаковому для всіх учасників розмірі, кратному внеску кожного з них.

Товариство з обмеженою відповідальністю - організація, створювана на основі угоди між юридичними особами та (або) громадянами шляхом об'єднання їхніх внесків задля досягнення загальних цілей. Таке товариство, статутний фонд якого формується лише за рахунок коштів пайковиків, несе відповідальність у межах власного майна, а його учасники - у межах їхніх внесків.

Товарний знак (знак обслуговування) - оригінальна позначка (ім'я, термін, рисунок або їхнє сполучення), яка має правовий захист і призначена для ідентифікації товарів (послуг). Якщо під товарним знаком надаються послуги, то він називається знаком обслуговування. Товарні знаки розміщуються на самому товарі або його упаковці. Вони використовуються також у рекламі, друкованих виданнях, на офіційних бланках фірм (підприємств, організацій тощо).

Трансперсональна психологія (від лат. trans – крізь, через, за, по той бік; persona – особа) – напрям психології, який виник в 60–х роках ХХ ст.; описував та пояснював надособистісні переживання людини.

Траст - компанія, що інвестує свої та залучені кошти в різноманітні об'єкти народного господарства країни.

Тривога – емоційний стан гострого внутрішнього безмістовного неспокою, який пов'язаний з прогнозуванням невдачі, небезпеки або з очікуванням чогось важливого для людини в умовах невизначеності.

Тривожність (готовність до страху) – індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється у схильності людини до частого та інтенсивного переживання тривоги.

Тропізми (від гр. tropos – поворот, напрям) – рухи організму або його частин у певному напрямі від дії біотичних подразників.

Трудове виховання - виховання свідомого ставлення до праці шляхом залученням людини до активної трудової діяльності.

Трудовий договір - угода, яка укладається між працівником і підприємством щодо роботи у колективі.

Трудові спори - розбіжності, які виникають між адміністрацією підприємства і працівниками з приводу умов праці.

У

Увага – пізнавальний психічний процес, який полягає у спрямованості та зосередженості психічної діяльності на певних об'єктах та явищах, зовнішніх або внутрішніх, при одночасному відволіканні від інших.

Уважність – характерологічна риса особистості, яка характеризує здатність людини бути уважною.

Узагальненість сприймання – особливість сприймання, яка полягає у відображенні одиничного випадку як особливого прояву більш загального.

Узагальнення – мисленєва операція об'єднання предметів чи явищ за їхніми загальними та суттєвими ознаками.

Уміння – способи успішного виконання дії, що відповідають цілям та умовам діяльності.

Умови праці - сукупність факторів виробничого середовища які впливають у процесі праці на стан працівника і результати роботи.

Умови психічного розвитку – середовище, яке безпосередньо (психічні властивості та особливості людини, соціально–історичне середовище) або опосередковано (природне середовище) впливає на психічний розвиток.

Умовивід – логічна форма мислення, при якій на основі кількох суджень утворюється нове.

Умовна група – група, яка утворена за якоюсь умовною ознакою і члени якої не взаємодіють між собою як більш–менш стійке об'єднання.

Умовний рефлекс – тимчасовий нервовий зв'язок.

Уникнення – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у відсутності активних дій у розв'язанні конфлікту.

Універсальний лідер – особа, яка займає позицію лідера під час виконання різноманітних видів діяльності.

Універсальний предметний код – вроджений спільний для різних мов код, який існує на рівні мозкових структур і дає змогу людині засвоїти мову.

Упередженість авторитету – схильність приймати рішення на основі авторитетної думки та залежати від цієї думки.

Управління групою – свідомий і цілеспрямований процес впливу лідера або керівника на свідомість і поведінку членів групи з метою підвищення організованості та ефективності їхньої спільної діяльності.

Управління за контрактом - форма виробничих послуг, зміст якої зводиться до такого: один з підприємців іншому "ноу-хау" в галузі управління, а другий забезпечує інвестування; за своєю суттю вона є експортом управлінських послуг, а не капіталу.

Усне мовлення – мовлення, яке сприймається на слух.

Установка – психічний стан готовності суб'єкта до певної діяльності або до певної реакції.

Установчий договір - фірма договору, що укладається засновниками товариства, спільних підприємств, суб'єктів ринкової інфраструктури. У ньому зазначається, для чого і на яких засадах створюється та чи інша господарська структура; перелічуються засновниками з їхніми юридичними адресами; визначається частка кожного з них у статутному фонді, загальна сума останнього тощо.

Учіння – цілеспрямоване та активне засвоєння людиною знань, умінь, навичок та соціального досвіду з метою наступного використання їх у практичному житті.

Уява – пізнавальний психічний процес створення людиною на основі її попереднього досвіду образів об'єктів та явищ, які вона безпосередньо не сприймає і не сприймала.

Уявлення – образи предметів, сцен і подій, що виникають на основі пригадування або продуктивної уяви.

Уявна розсіяність – неуважність людини до безпосереднього оточення.

Ф

Фактори психічного розвитку – чинники (біологічні та соціальні), які спричинюють психічний розвиток.

Фантазування – довільне оперування образами уяви, що має задовольнити потребу, на шляху реального задоволення якої є перешкоди.

Фантастична уява – вид уяви, у якому відображення дійсності відхиляється від реальності.

Фемінінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок. Це

комплекс фізіологічних, соматичних, психологічних і психічних ознак, що визначають приналежність до жіночої статі.

Феномен групового тиску – див. конформізм.

Феномен групової поляризації – після обговорення погляди окремих членів групи зближуються і посилюють середню тенденцію стосовно прийнятого рішення.

Феномен зсуву ризику – рішення, прийняті групою, є більш ризиковані, ніж індивідуальні рішення.

Феномен Рингельмана – коефіцієнт корисної дії кожного члена групи залежить від розміру групи і знижується у разі зростання її розміру.

Феномен соціальних ліноців – люди докладають менше зусиль у тому випадку, коли об'єднують свої зусилля заради спільної мети, ніж у випадку індивідуальної відповідальності.

Феномен соціальної інгібіції – погіршення виконання простих або добре знайомих завдань у присутності інших.

Феномен соціальної фасилітації – спонукання людини краще виконувати прості або добре знайомі завдання у присутності інших.

Філогенез (від гр. *phyle* – рід, вид, племя; *genos* – породжую) – процес виникнення та історичного розвитку різних родів та видів організмів.

Фінансова група - об'єднання юридично та економічно самостійних підприємств і організацій різних галузей народного господарства. На відміну від концерну фінансову групу очолює один чи кілька комерційних банків, які розпоряджаються консолідованим капіталом підприємницьких структур, що входять до неї, та координують усі напрямки їхньої діяльності. У нашій країні успішно функціонує Українська фінансова група, що об'єднує десятки підприємств (організацій) і фактично є міжгалузевим промислово-торговельним банківським комплексом. Фірма - господарське, промислове або торговельне підприємство з правами юридичної особи, об'єднання однорідних або суміжних підприємств.

Фірма - загальна назва первинних господарських ланок у ринковій економіці, які у своїй діяльності намагаються досягти комерційних цілей - отримання максимального прибутку.

Фі-феномен – феноменальний, існуючий лише у сприйманні рух.

Флегматик (від гр. phlegma – слиз) – тип темпераменту, який характеризується силою, врівноваженістю та інертністю.

Фондова біржа - спеціалізований центр з купівлі-продажу цінних паперів.

Фонематичний слух – здатність аналізувати та синтезувати звуки мовлення.

Формування характеру – тривале становлення постійних психологічних утворень під впливом об'єктивних і спеціально створених для цього умов, коли дії та вчинки внаслідок їх багаторазового повторення стають звичними і визначають типову модель поведінки людини.

Формування колективу - процес розвитку і удосконалення якісних характеристик колективу. Франчайзинг - у широкому розумінні слова означає надання права на виробництво та (або) збут продукції (реалізацію послуг), а також практичної допомоги у справі організації й управління бізнесом.

Формальна група (офіційна) – група, яку створили на підставі наказу, розпорядження, юридичного акту.

Формальне спілкування – спілкування, зумовлене соціальним статусом партнерів і регламентовано за змістом і формою.

Фрейдизм – філософсько–психологічне вчення кінця XIX – початку XX ст. про особистість людини.

Френологія (від гр. phren – розум, душа; logos – наука) – вчення про зв'язок психічних якостей людини з формою будови її черепа.

Фрустрація (від лат. frustratio – марне сподівання, невдача, обман) – психічний стан зростаючого незадоволення, що виникає в конфліктних ситуаціях, які перешкоджають досягненню мети чи задоволенню

потреб і бажань, загрожують людині або її престижу, людській гідності.

Фундаментальна помилка атрибуції – схильність недооцінювати ситуаційні і переоцінювати особистісні впливи на поведінку інших людей.

Фундаментальні емоції – складні емоції: інтерес, радість, здивування, гнів, відраза, презирство, страх, сором, сум, провина.

Функціональна психологія (функціоналізм) – напрям психології, який склався наприкінці ХІХ ст.; предметом психології вважали функції свідомості. Засновник У. Джеймс.

Функціонально–рольове спілкування – спілкування між людьми, які виконують різні соціальні ролі і яких поєднують взаємні обов'язки.

Ф'ючерсна угода - строкова угода на товарних та фондових біржах щодо купівлі-продажу товарів, золота, валюти, цінних паперів тощо за фіксованою в момент її укладення ціною з виконанням такої самої комерційної операції через певний проміжок часу (до 2-3 років).

Функція - конкретний обов'язок.

Х

Характер (від гр. *charassein* – різьбити, мітити) – сукупність стійких індивідуально–типологічних особливостей особистості, в яких виражається типове ставлення до навколишнього світу і до себе у типових ситуаціях.

Харизматичний лідер (від гр. *harisma* – божественний дар, благодать) – лідер, якому його прихильники приписують надзвичайні якості і очікують виконання великої місії.

Хибні судження – судження, які неадекватно відображають зв'язки і відношення, що існують в об'єктивній дійсності.

Холдинг - різновид акціонерної корпорації (компанії), характерною ознакою якої є володіння контрольним пакетом акцій інших фірм з метою контролю і управління їхньою діяльністю.

Холерик (від гр. chole – жовта жовч) – тип темпераменту, який характеризується силою, неврівноваженістю, рухливістю.

Холофраз – одне слово позначає цілу ситуацію; характерне для дітей віком від 1 року 3 місяців до 1 року 5 місяців.

Хотіння – цілеспрямоване прагнення діяти, долаючи зовнішні та внутрішні перешкоди.

Художні здібності – різновид мистецьких здібностей, які виявляються у здібності до малювання та живопису.

Художній тип сприймання – тип сприймання, для якого характерне домінування першої сигнальної системи – образів.

Художня уява – вид уяви, в якій переважають ті чи інші чуттєві образи: зорові, слухові тощо.

Ц

Церебротонік (від лат. cerebrum – мозок) – тип темпераменту, для якого характерна підвищена швидкість реакцій, замкнутість, некомунікабельність, емоційна загальмованість.

Циклотимік – тип темпераменту, для якого характерна комунікабельність, відкритість, реалістичний погляд на світ, різка зміна настрою.

Цілеспрямованість – вміння поставити перед собою чітку, творчу, реальну мету.

Цілісний характер – характер, у якому домінує одна чи декілька несуперечливих рис.

Цілісність сприймання – особливість сприймання, яка полягає у тому, що у наших сприйманнях цілісна структура образу домінує над окремими елементами цієї структури.

Ціна - грошова вартість уречевлених у товарі затрат праці окремих товаровиробників. Ціна не збігається з вартістю: вона може бути вище вартості за умови дефіциту товарів певної номенклатури на ринку або нижчою вартості за їхнього надлишку. Ціна, що відбиває суспільно необхідні затрати уречевленої і живої праці, відіграє роль прогресивного економічного нормативу виробництва товарів для задоволення потреб ринку.

Ціна базисна - попередньо узгоджена ціна між покупцем і продавцем, що є основою для визначення реальної ціни, яка доповнюється знижками і націнками залежно від кон'юнктури ринку, якості та ефективності споживання товару.

Ціна виробництва - сума витрат виробництва та середнього прибутку на весь авансовий капітал.

Ціна попиту - офіційна згода покупця придбати товар за певною ціною, що відображає кон'юнктуру ринку та необхідність задоволення власних його потреб.

Ціна пропонування - офіційне пропонування продавця (без знижки), зафіксоване в оферті.

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, напрямлена на певний аспект соціальних цінностей.

Цінності – соціально–історичне значення для суспільства і особистісний смисл для індивіда певних явищ навколишнього світу.

Ч

Часткові судження – судження, у яких висловлюється думка відносно групи об'єктів чи явищ.

Чутливість – властивість живих організмів реагувати на нейтральні абіотичні подразники, які сигналізують про появу біотичних подразників.

Чуттєва тканина образу – структурний компонент свідомості, сукупність різноманітних параметрів сприймання, з яких будується психічний образ.

Чуттєва увага – увага, пов'язана з вибірковою роботою або органів чуття, або нашої емоційної сфери.

Ю

Юридична особа - суб'єкт цивільного права, що відповідає певним вимогам чинного законодавства. До ознак юридичної особи належать: незалежність функціонування від окремих фізичних осіб; що входять до її складу; наявність власного майна, відокремленого від майна її учасників; право придбавати, користуватись і розпоряджатись власністю; здійснювати від свого імені інші дозволені законодавством дії; право від свого імені вирішувати спірні питання щодо діяльності та конфліктні ситуації у суді та арбітражі; самостійна майнова відповідальність; наявність розрахункового та інших рахунків у банках, самостійного балансу, печатки зі своїм найменуванням, товарного знака (знака обслуговування). Будь-яке підприємство (організація) набуває прав юридичної особи з моменту його (її) державної реєстрації.

Ш

Швидкість мислення – здатність швидко розібратися в складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення і прийняти його.

Шизотимік – тип темпераменту, для якого характерна зануреність у себе, замкнутість, погане пристосування до оточення.

Широта мислення – здатність охопити широке коло питань.

Школа історичної психології – психологічна школа у складі суспільно–історичної теорії філогенезу психіки людини; виникла в 40–х роках ХХ ст.; основна ідея полягає в тому, що філогенез психіки людини детермінується змінами конкретних суспільно–економічних умов її життя.

Шлях проектування – сукупність і послідовність розумових або психомоторних дій, внаслідок чого створюються образи, схеми або знакові системи.

Штат - постійний склад працівників підприємства. Штатно-посадова книга - основний робочий документ відділу кадрів, який показує стан укомплектованості апарату підприємства.

Я

Якісне перетворення – прийом створення образів уяви, коли образи уяви, залишаючись, по суті, попередніми, набувають іншого зовнішнього вигляду, який не відповідає природі об'єкта чи явища.

Я-концепція – відносно стійка і динамічна система уявлень людини про саму себе, на основі якої вибудовуються відносини з іншими людьми.

Ярмарок - тимчасові торги, на які приїжджають у визначений час фірми, підприємства промисловості і торгівлі.

Я-образ – див. Я-концепція.